

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΣΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ (ΠΕ.ΣΥ.Π.)**

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
«e-ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ:
ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ
ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΤΠΕ»**

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ**

**ΣΤΕΦΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
Α.Μ.: 140/2013**

**Α ΤΜΗΜΑ ΠΕΣΥΠ
ΑΘΗΝΑ, 2014**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ:Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ.....	4
1. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ	5
2. ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΣ – ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ - ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΜΙΣΟΥΣ	7
3. ΚΥΒΕΡΝΟΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ.....	9
4. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	10
4.1. ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑΣ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑΣ	10
4.2. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ «GROOMING»	10
5. ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ.....	16
6. ON LINE GAMING.....	20
7. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ ΤΖΟΓΟΣ.....	23
8. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΣΤΙΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ.....	30
9. ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	36
10. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΩΝ ΙΣΤΟΧΩΡΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ.....	44
11. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ.....	46
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Η ΛΥΣΗ ΕΙΝΑΙ Η ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ;	48
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	49

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό (Π.Ε.ΣΥ.Π.), που διεξάγεται στην Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.), κατά την ακαδημαϊκή περίοδο 2013-2014. Αντικείμενο μελέτης υπήρξε η ασφάλεια στο διαδίκτυο (ηλεκτρονική παρενόχληση, προσηλυτισμός – ρατσισμός - εγκλήματα μισούς, κυβερνοαυτοκτονία, σεξουαλική εκμετάλλευση, πορνογραφία, on line gaming, ηλεκτρονικός τζόγος, ηλεκτρονικές συναλλαγές, παραβίαση της ιδιωτικότητας, ιστοχώροι κοινωνικής δικτύωσης, εγκυρότητα πληροφοριών) και οι παρεμβάσεις που είναι αναγκαίο να γίνουν από τον Σύμβουλο (και με τη χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν η ερευνητική προσέγγιση (αξιοποιήθηκαν τα ευρήματα από τη διαδικτυακή πλατφόρμα <http://www.scoop.it/u/stefos-panos> που δημιουργήθηκε για το σκοπό αυτό), η κωδικοποίηση και βιβλιογραφική τεκμηρίωση των θεωρητικές προσεγγίσεων και των προτεινόμενων συμβουλευτικών παρεμβάσεων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Οι τεχνολογικές εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών, οδήγησαν στην ραγδαία ανάπτυξη και στην εξάπλωση του διαδικτύου σε πλατιές μάζες. Η ταχύτητα και η αμεσότητα του το κατέστησαν ένα από τα πιο δημοφιλή εργαλεία ενημέρωσης, ψυχαγωγίας και επικοινωνίας. Το πάτημα απλά και μόνο ενός πλήκτρου είναι αρκετό. Σε κλάσματα δευτερολέπτου μια ψηφιακή πραγματικότητα εκτυλίσσεται μπροστά μας. Πολλοί άνθρωποι πλέον μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα και αυτό αποτελεί επί της αρχής θετικό στοιχείο. Παρόλα αυτά κάτι τέτοιο δύναται να επιφυλάσσει και κινδύνους, οι οποίοι συχνά δεν γίνονται αντιληπτοί από όποιον δεν διαθέτει την αναγκαία κριτική σκέψη προκειμένου να προστατεύσει τον εαυτό του.

1. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ

Με τον όρο «ηλεκτρονική παρενόχληση» ή «ηλεκτρονικός εκφοβισμός» (cyberbullying) περιγράφεται η επιθετική συμπεριφορά από πρόθεση με τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων. Τέτοιου είδους περιστατικά μπορούν να εμφανιστούν με πολύ διαφορετικές μορφές. Η Μονάδα Εφηβικής Υγείας (2010) τις κωδικοποιεί συνοπτικά στις εξής:

- αποστολή κειμένων, e-mail, ή άμεσων μηνυμάτων με απειλητικό περιεχόμενο.
- ανάρτηση εξευτελιστικών φωτογραφιών ή βίντεο σε ιστοσελίδες όπου και άλλα άτομα έχουν πρόσβαση.
- διάδοση φημών στο περιβάλλον του θύματος με τη χρήση κινητού, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή άλλων υπηρεσιών ηλεκτρονικής επικοινωνίας.
- δημιουργία ιστοσελίδων που στοχοποιούν συγκεκριμένα άτομα καλώντας άλλους να δημοσιεύουν μηνύματα μίσους.
- χρήση των προσωπικών στοιχείων κάποιων ανθρώπων (κλοπή ταυτότητας) με απώτερο σκοπό να κατηγορηθούν τελικά ως υπεύθυνοι παραβατικών συμπεριφορών..

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Βασικές συμβουλές που μπορούν να προφυλάξουν τον χρήστη του διαδικτύου από το να γίνει θύμα μια τέτοιας πρακτικής σύμφωνα με το Πρόγραμμα «Σταμάτησε την ηλεκτρονική παρενόχληση υπό την αιγίδα της Ε.Ε.» (<http://www.keepcontrol.eu>) είναι.:

- ✓ η χρήση ψευδώνυμου στις διαδικτυακές συνομιλίες.
- ✓ η ευαισθητοποίηση στο ζήτημα των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων.

- ✓ η αλλαγή της ηλεκτρονικής διεύθυνσης
- ✓ η καταγγελία του περιστατικού στις αρμόδιες αστυνομικές και δικαστικές αρχές
- η συνειδητοποίηση πως οποιαδήποτε συνομιλία που λαμβάνει χώρα στο διαδίκτυο μπορεί να σταματήσει με το πάτημα ενός πλήκτρου και την απενεργοποίηση του ιστοχώρου στον οποίο εκτυλίσσεται αυτή.

2. ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΣ – ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ - ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΜΙΣΟΥΣ

Το διαδίκτυο είναι κι αυτό μία σύγχρονη μορφή κοινωνίας και μάλιστα μπορεί να θεωρηθεί ως ένας καθρέπτης της. Στον κόσμο του βρίσκουν έφορο έδαφος πληθώρα παραθρησκευτικών ομάδων, οι οποίες έντεχνα αποκρύπτουν το πραγματικό τους πρόσωπο και διαπιστωμένα προσπαθούν να προσηλυτίσουν άτομα, νεαρής κυρίως ηλικίας, μιλώντας για «θετική σκέψη», «αυτοϊαση», μεθόδους διαλογισμού κτλ.

Παράλληλα η διάδοση ρατσιστικής και ξενοφοβικής προπαγάνδας είτε από μεμονωμένα άτομα είτε μεθοδικά από διάφορες οργανώσεις εμφανίζει αυξητικούς ρυθμούς. Το διαδικτυακό περιβάλλον δίνει την ευκαιρία σε φορείς τέτοιων αντιλήψεων, εκμεταλλευόμενοι την ανωνυμία που τους προσφέρει η χρήση ψευδώνυμου, να προσεγγίσουν άτομα και να προσπαθήσουν να τα χειραγωγήσουν με τις επικίνδυνες ιδέες τους. Χρησιμοποιούν διάφορους τρόπους συγκάλυψης ισχυριζόμενοι συνήθως πως παρέχουν πληροφορίες για την Ιστορία ή τη Θρησκεία, τις οποίες όμως ερμηνεύουν μέσα από τη δική τους, ξεχωριστή, οπτική ματιά. Με τον τρόπο αυτό προβάλλουν τα μηνύματά τους στο ευρύ κοινό, προσελκύουν νέους οπαδούς, συγκεντρώνουν πόρους και καλούν τους επισκέπτες τους σε «συστράτευση» και «ιερούς πολέμους» (Δάρα & Φρέσκου,2011).

Πολλές φορές μάλιστα εμπλουτίζουν το περιεχόμενό τους με διαδικτυακά παιχνίδια, στα οποία ο χρήστης μπορεί να εξοντώσει μετανάστες ή άλλες θρησκευτικές και φυλετικές μειονότητες. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο το διαδικτυακό μίσος μπορεί να καλλιεργήσει εχθρικό κλίμα εναντίον συγκεκριμένων ομάδων, να πυροδοτήσει τη βία και τελικά να οδηγήσει σε πραγματικά εγκλήματα μίσους (<http://www.cyber racism.com>).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Η παθητικότητα και πολύ περισσότερο η ανοχή εκκολάπτουν και τροφοδοτούν τέτοιες καταστάσεις. Η λύση βρίσκεται στη σωστή ενημέρωση και την καλλιέργεια κριτικής σκέψης με στόχο την θεωρητική και έμπρακτη απόκρουση παρόμοιων αντιλήψεων, από όπου κι αν προέρχονται, όποιον κι αν αφορούν. Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις λοιπόν, σύμφωνα με τους Gaine και Weiner (2005) μπορούν να προσανατολιστούν προς τις εξής κατευθύνσεις:

- ✓ **Παιδιά - Έφηβοι:** Είναι πολύ σημαντικό τα ανήλικα μέλη μιας οικογένειας να μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον χωρίς προκαταλήψεις και να εμπνέονται με ανθρωπιστικά ιδεώδη, όπως η

ισότητα, η συνεργασία και η αλληλεγγύη. Η επικοινωνία των μελών που τη συναπαρτίζουν χρειάζεται να είναι ευθεία, ξεκάθαρη και να διέπεται από σεβασμό και θετική ενίσχυση. Επίσης, είναι απαραίτητο οι γονείς να πληροφορούν σωστά τα παιδιά τους, να ανοίγουν διάλογο για θέματα κοινωνικά και να συζητούν μαζί τους για την αξιοπιστία των πληροφοριών που προέρχονται από το διαδίκτυο.

- ✓ **Γονείς:** Κάποιοι γονείς μπορεί να αγνοούν πλήρως τους κινδύνους από τη χρήση του Διαδικτύου, ενώ κάποιοι άλλοι να πιστεύουν ότι τους γνωρίζουν όλους.
- ✓ **Σχολείο:** Είναι σημαντικό να γίνονται συζητήσεις στα πλαίσια των μαθημάτων και να οργανώνονται εκδηλώσεις ενημερωτικού περιεχομένου. Παράλληλα, είναι σημαντικό να δοθεί βάρος στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών πάνω σε αυτά τα ζητήματα.
- ✓ **Διαδίκτυο:** Πληροφόρηση με χρήση του ίδιου του μέσου, δημιουργία ενός συστηματοποιημένου πλαισίου που θα ασχολείται με το θέμα και σχεδιασμός δραστηριοτήτων που να αφορούν την ασφαλή χρήση του Διαδικτύου.
- ✓ **Ευρωπαϊκή Ένωση και λοιποί διεθνείς φορείς:** Πίεση για θεσμοθέτηση νομικού πλαισίου και εφαρμογή κανόνων και ποινών, όπως και στην πραγματική ζωή.
- ✓ **Πρόληψη:** είναι ο καλύτερος τρόπος για την καταπολέμηση οποιουδήποτε προβλήματος.

3. ΚΥΒΕΡΝΟΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ

Με τον όρο «*κυβερνοαυτοκτονία*» εννοούμε τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με την αυτοκτονία μέσω διαδικτύου ή/και τη διαδικτυακή επαφή ατόμων με αυτοκτονικές τάσεις προκειμένου να διαπράξουν την αυτοκτονία από κοινού (Δάρα & Φρέσκου,2011). Τα χαρακτηριστικά του διαδικτύου που διευκολύνουν τέτοια περιστατικά είναι:

- ο όγκος πληροφοριών (μεθοδολογία - πρότυπα προς μίμηση για τα άτομα που θέλουν να διαπράξουν το ίδιο).
- η ευκολία με την οποία μπορούν να αποκτηθούν μέσω του διαδικτύου τα μέσα για τη διάπραξη αυτοκτονίας.
- το περιβάλλον ανωνυμίας δημιουργεί άνεση και ασφάλεια και μέσω αυτού τα άτομα με αυτοκτονικές τάσεις μπορούν να λάβουν συμπαράσταση από άλλα μέλη του διαδικτύου με τις ίδιες ανησυχίες ή να γίνουν αντικείμενο χειραγώγησης από αυτά.
- ο πολλαπλασιαστικός ρόλος του για τον κοινωνικό αντίκτυπο που έχει η αυτοκτονία ενός διάσημου και αγαπητού στο κοινό πρόσωπου.
- η απουσία εξωλεκτικών χαρακτηριστικών (τόνος φωνής, εκφράσεις προσώπου, χειρονομίες, γλώσσα του σώματος κτλ.). Τα άτομα με αυτοκτονικό ιδεασμό αναζητούν έντονα την επιβεβαίωση για την αυτοκτονική τους επιθυμία και έχουν την τάση να ερμηνεύουν τα μηνύματα ως επιβεβαιωτικά, ακόμα και αν αυτό δεν ισχύει.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Πέρα από το ρόλο που διαδραματίζει το διαδίκτυο στη διευκόλυνση της αυτοκτονίας, μπορεί να δράσει εξίσου αποτρεπτικά. Αυτό, κυρίως, γίνεται μέσω ιστοχώρων αφιερωμένων στην πρόληψη. Άτομα με αυτοκτονικό ιδεασμό μπορούν να απευθυνθούν ανώνυμα, χωρίς τον κίνδυνο της κοινωνικής πίεσης, και να λάβουν υποστήριξη από ειδικούς (<http://www.samaritans.org>). Τους δίνεται έτσι η ευκαιρία να εκφράσουν τα πραγματικά συναισθήματά τους, με τρόπο παρόμοιο με αυτόν που συμβαίνει στις συμβουλευτικές και θεραπευτικές ομάδες στον πραγματικό κόσμο (Sacamoto,2011).

4. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ

4.1. ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑΣ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑΣ

Οι βασικοί τρόποι με τους οποίους οι σεξουαλικοί δράστες χρησιμοποιούν το διαδίκτυο είναι (Δάρα,2011α):

- εμπόριο πορνογραφίας,
- εντοπισμός θυμάτων με σκοπό την σεξουαλική κακοποίηση,
- συνομιλία με άλλους σεξουαλικούς δράστες
- αποπλάνηση μέσω σεξουαλικών συνομιλιών

Τα χαρακτηριστικά του διαδικτύου που ευνοούν την ανάπτυξη του φαινομένου μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- Η ευκολία δημιουργίας ψευδών προφίλ.
- Η ανωνυμία διευκολύνει τη χαλάρωση των κοινωνικών αναστολών και περιορισμών τόσο από τη πλευρά του δράστη όσο και από την πλευρά του θύματος.
- Ο διασκεδαστικός χαρακτήρας του προωθεί μορφές συμπεριφοράς που στο πραγματικό περιβάλλον μπορεί να μην εκδηλώνονταν.
- Οι υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης καθιστούν την επικοινωνία ανάμεσα στα θύματα και στους δράστες άμεση, εύκολη και γρήγορη.

4.2. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ «GROOMING»

Ο όρος «*grooming*», σύμφωνα με το Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου (<http://www.saferinternet.gr>) περιγράφει τη συμπεριφορά εκείνη του διαδικτυακού χρήστη που σκοπό έχει να εμπνεύσει εμπιστοσύνη στο θύμα του, για να πραγματοποιήσει μαζί του μια συνάντηση. Αποτελεί ένα είδος ψυχολογικού και πνευματικού χειρισμού. Συνήθως, εκτυλίσσεται σε

δωμάτια συνομιλιών, υπηρεσίες ανταλλαγής μηνυμάτων ή υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης χωρίς να αποκλείονται και άλλοι δίοδοι (π.χ. διαδικτυακοί τόποι ανεύρεσης εργασίας κτλ.). Πρόκειται για μια σταδιακή διαδικασία αποκάλυψης πληροφοριών - οικοδόμησης σχέσης εμπιστοσύνης, ανάμεσα στον θύτη και το θύμα του, που συνήθως κρατάει αρκετό χρονικό διάστημα και ποικίλει ανάλογα τον τύπο του χειρισμού και την ευπιστία του θύματος. Η καθαυτή η σωματική επαφή δεν είναι οπωσδήποτε απαραίτητη σε αντίθεση με την πλειοψηφία των φαινομένων αποπλάνησης. Άλλωστε το διαδίκτυο διευκολύνει την μακροπρόθεσμη θυματοποίηση (π.χ. διανομή φωτογραφιών, οι οποίες μπορούν να μείνουν ανηρτημένες για πάντα μεταφερόμενες από ιστοσελίδα σε ιστοσελίδα).

Τα στάδια

Η Μπάδα (2012) περιγράφει σχηματικά τα στάδια του Grooming ως εξής:

A) Προετοιμασία της επαφής: Μια από τις πιο συχνές πρακτικές που χρησιμοποιεί ο θύτης είναι η δημιουργία ψεύτικης ταυτότητας, παρέχοντας έτσι ψεύτικες πληροφορίες όσον αφορά το όνομά του, την ηλικία του και ακόμη δίνοντας παραπλανητική φωτογραφία. Έτσι, οι άμυνες του διαδικτυακού συνομιλητή του δεν είναι ενεργοποιούνται. Η ψευδής αυτή ταυτότητα μπορεί να είναι στατική, με την έννοια ότι χρησιμοποιείται η ίδια σε όλη τη διάρκεια της προσέγγισης. Υπάρχει όμως και το ενδεχόμενο ο θύτης να αλλάζει συνεχώς το διαδικτυακό του προφίλ ή να διατηρεί πολλά και διαφορετικά προφίλ με άλλα ονόματα. Αυτό του δίνει την ικανότητα να προσαρμόζει τα ενδιαφέροντα, τα γούστα και όλα όσα θεωρεί απαραίτητα για την προσέγγιση του θύματος που έχει επιλέξει.

B) Επαφή με το θύμα και δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης: Ένα βασικό χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς του θύτη είναι το «καθρέφτισμα» (mirroring), διαδικασία κατά την οποία αντιγράφει ακριβώς το θύμα του (συναισθηματική κατάσταση, ενδιαφέροντα κτλ.) με σκοπό να μειώσει τις άμυνές του και να το κάνει να νιώσει πως ταυτίζεται μαζί του. Ακολούθως επιδιώκει να μάθει όσο το δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες για τη ζωή του, να κάμψει κι άλλο τις αναστολές του και βαθμιαία να εισάγει το σεξουαλικό στοιχείο στην επικοινωνία τους. Οι συζητήσεις αυτού του είδους μπορεί να ξεκινήσουν γενικά με θέμα την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και να καταλήξουν με την αποστολή πορνογραφικού υλικού (συμπεριλαμβανομένης παιδικής πορνογραφίας) ή τη φωτογράφιση του θύματος σε σεξουαλικές στάσεις, με σκοπό να μειωθεί η ντροπή, να εισαχθεί το στοιχείο της γυμνότητας και να οξυνθεί η περιέργεια.

Γ) Προετοιμασία για την προσωπική συνάντηση

Δ) Προσωπική συνάντηση

Το προφίλ των θυμάτων

Τα θύματα του είναι συνήθως έφηβοι ηλικίας 11 έως 17 ετών, ενώ σύμφωνα με έρευνες το κορίτσια είναι πιο ευάλωτα σε αυτό το φαινόμενο από τα αγόρια (Δάρα,2011α). Σε γενικές γραμμές τα παιδιά και οι έφηβοι είναι πιο ευάλωτοι στη χειραγώγηση και την αποπλάνηση καθώς δεν έχουν αναπτύξει κοινωνικές δεξιότητες και έχουν έλλειψη εμπειριών και βιωμάτων. Έχουν, όμως, αναφερθεί και κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που τα καθιστούν ακόμα πιο ευάλωτα σε αυτήν τη διαδικασία:

- η χαμηλή αυτοεκτίμηση και η έλλειψη αυτοπεποίθησης, καθώς είναι πιο εύκολο να απομονωθούν συναισθηματικά ή σωματικά.
- συναισθηματικά προβλήματα ή με προβλήματα στις σχέσεις με γονείς, σχολείο και συνομήλικους, καθώς συχνά αναζητούν βοήθεια.
- η αφελής και υπερβολική εμπιστοσύνη στους άλλους, καθώς προθυμοποιούνται να συζητήσουν διαδικτυακά με αγνώστους και δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν τους κινδύνους.
- το ενδιαφέρον των εφήβων για τα σεξουαλικά ζητήματα και η προθυμία τους να μιλήσουν για αυτά.

Το προφίλ των δραστών

Οι δράστες αρκετά συχνά μπορεί να γνωρίζουν τα θύματά τους και στην πραγματική ζωή πριν χρησιμοποιήσουν το διαδίκτυο ή άλλες τεχνολογίες προκειμένου να τα αποπλανήσουν (Korecky,2010). Προέρχονται από όλες τις τάξεις, τις φυλές και τις θρησκείες, επίπεδο νοημοσύνης,

οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο και μπορεί να είναι ομοφυλόφιλοι ή ετεροφυλόφιλοι. Οι περισσότεροι είναι άνδρες, όμως υπάρχουν και γυναίκες. Ως πιθανά κίνητρα των δραστών έχουν προταθεί τα εξής:

- αποζητούν το θαυμασμό από θύματά τους
- επιθυμούν να ξαναβιώσουν εφηβικές εμπειρίες
- φοβούνται τις σχέσεις με ενηλίκους συντρόφους ενώ παράλληλα οι σχέσεις με εφήβους να φαντάζουν λιγότερο απειλητικές
- αρέσκονται στη δύναμη και τον έλεγχο που μπορεί να ασκούν πάνω στα θύματά τους
- η παρόρμηση και η περιέργεια
- η έξαψη της παραπλάνησης και της αποπλάνησης μοιάζει να αποτελεί από μόνο του κάποιες φορές πηγή σεξουαλικής διέγερσης.

Επιπτώσεις

Πέρα από τις καταστροφικές συνέπειες που μπορεί να έχει η διαδικασία του «grooming», όταν φτάσει στο όριο της κακοποίησης, το θύμα υποφέρει και από ποικίλα άλλα συναισθήματα (Γιωτάκος & Πρεκατέ, 2006). Πιο συγκεκριμένα:

- καθώς έχει επενδύσει συναισθηματικά στη σχέση του με το θύτη και την αντιλαμβάνεται σαν μια δυνατή φίλια, αισθάνεται θυμό όταν ανακαλύπτει τον πραγματικό σκοπό της επαφής και αντιλαμβάνεται ότι έχει εξαπατηθεί.
- μπορεί να αισθάνεται πένθος για την απώλεια ενός στενού φίλου.
- μπορεί να νιώθει σα να έχει ερωτευτεί το θύτη
- είναι πιθανό να έχει πειστεί ότι είναι το ίδιο υπεύθυνο

- μπορεί να αισθάνεται ντροπή προς το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον
- άγχος, δυσαρέσκεια και φόβο για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει ή τις διαστάσεις που ενδέχεται να πάρει η όλη κατάσταση

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Καθώς το διαδίκτυο και οι τεχνολογίες επικοινωνίας θα συνεχίζουν να εξελίσσονται, είναι πιθανό και οι περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης και αποπλάνησης να αυξάνονται. Είναι, λοιπόν, απαραίτητη η επαγρύπνηση όλων σχετικά τους πιθανούς κινδύνους που προκύπτουν διαδικτυακά (Γιωτάκος & Τσιλιάκου,2008):

Σημάδια ότι ανήλικος εκτίθεται σε κίνδυνο στο διαδίκτυο:

- υπάρχει πορνογραφικό υλικό στον υπολογιστή του.
- δέχεται τηλεφωνήματα από αγνώστους.
- δέχεται δώρα από αγνώστους
- κλείνει τον υπολογιστή όταν μπαίνετε στο δωμάτιο.
- χρησιμοποιεί λογαριασμό που ανήκει σε άλλον

Προτάσεις προς τους γονείς

- ✓ μιλήστε ανοιχτά με το παιδί σας για τις υποψίες σας.
- ✓ πείτε τους για τους κινδύνους του ηλεκτρονικού σεξ.
- ✓ χρησιμοποιήστε την αναγνώριση κλήσεως για να δείτε ποιος τηλεφωνεί στο παιδί σας.

- ✓ περάστε χρόνο μαζί του στον υπολογιστή και αφήστε το να σας δείξει τους αγαπημένους τους ιστότοπους.
- ✓ έχετε τον υπολογιστή σε ένα κοινό μέρος στο σπίτι.
- ✓ χρησιμοποιήστε λογισμικό που μπλοκάρει ακατάλληλο υλικό.
- ✓ εξηγήστε τους να μη δίνουν ποτέ φωτογραφίες μέσω διαδικτύου σε κάποιον που δε γνωρίζουν προσωπικά, να μη δίνουν ποτέ όνομα, τηλέφωνο, όνομα σχολείου ή διεύθυνση, και να μην απαντούν σε μηνύματα με υπονοούμενα

5. ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ

Η σεξουαλική ανάπτυξη είναι μια δυναμική και πολύπλοκη διαδικασία. Η περιέργεια και το ενδιαφέρον σχετικά με τα σεξουαλικά ζητήματα είναι ένα φαινόμενο φυσικό και φυσιολογικό που αυξάνεται ανάλογα με την ηλικία και τη βιολογική ωρίμανση. Έρευνες δείχνουν ότι το σεξ αποτελεί την πιο συχνή θεματική αναζήτησης στο διαδίκτυο, ενώ υπολογίζεται ότι πάνω από τις μισές επισκέψεις σε διαδικτυακούς τόπους αφορούν εν γένει τη σεξουαλική δραστηριότητα. Το οπτικό σεξουαλικό υλικό, όπως η πορνογραφία, είναι όλο και περισσότερο διαθέσιμο στο ευρύ κοινό και έτσι είναι πιθανό να χρησιμοποιείται και σαν πηγή σεξουαλικών πληροφοριών για τους εφήβους. Οι νέες τεχνολογίες, όπως οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και τα κινητά τηλέφωνα μέσω των οποίων προσφέρεται συνήθως πρόσβαση στο διαδίκτυο, κάνουν το ερωτικό και το πορνογραφικό υλικό εύκολα και άμεσα προσβάσιμο (Δάρα, 2001β).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Η διαδικτυακή πορνογραφία έχει κάποιες σαφείς ιδιαιτερότητες και ειδικά χαρακτηριστικά που τη διακρίνουν από τις «παραδοσιακές» μορφές πορνογραφίας που μπορούν να δώσουν μια εξήγηση για το φαινόμενο της υπερβολικής χρήσης της. Οι ιδιαιτερότητες αυτές μπορούν να εντοπιστούν στα εξής στοιχεία (Μονάδα Εφηβικής Υγείας, 2008):

- το διαδίκτυο εγκαθιστά σχέση ενεργητική, σχέση «διάδρασης» με το χρήστη
- οι «καταναλωτές» του ηλεκτρονικού πορνογραφικού υλικού μπορούν εύκολα να λειτουργήσουν και ως διακινητές αλλά και ως παραγωγοί σχετικού υλικού
- μπορεί να λειτουργήσει εξίσου ως μέσο ενημέρωσης και επικοινωνίας αλλά και ως μια «κοινότητα», όπου το εικονικό-φανταστικό διαπλέκεται με το πραγματικό.

ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Το διαδίκτυο, όπου επιτρέπεται η πρόσβαση σε πληθώρα δικτυακών τόπων με πολύμορφο πορνογραφικό περιεχόμενο, δεν υπόκειται σε κάποιο έλεγχο με αποτέλεσμα να μπορούν να

προβληθούν τροποποιημένες, αποκλίνουσες και μη κοινωνικά αποδεκτές σεξουαλικές συμπεριφορές με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευση. Οι αρνητικές επιπτώσεις της έκθεσης σε πορνογραφικό υλικό μπορεί να περιλαμβάνουν (Μονάδα Εφηβικής Υγείας, 2008):

- τη μη υγιή παρεμβολή της σκληρής πορνογραφίας στην ομαλή σεξουαλική ανάπτυξη
- συναισθηματικές συνέπειες (που περιλαμβάνουν εφιάλτες, συναισθήματα ντροπής, ενοχής, άγχους και σύγχυσης)
- την πρόωρη έναρξη της σεξουαλικής ζωής
- την ανάπτυξη παραπλανητικών, διαστρεβλωμένων και ενδεχομένως επιβλαβών στάσεων απέναντι στα σεξουαλικά ζητήματα
- την υιοθέτηση επικίνδυνων σεξουαλικών συμπεριφορών.
- διαταραχές στη συμπεριφορά και την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων
- σεξουαλική επιθετικότητα ή ακόμα και βία
- μεγαλύτερη αποδοχή στερεοτυπικών και σεξιστικών στάσεων απέναντι στα φύλα και τους σεξουαλικούς ρόλους, συμπεριλαμβανομένων των στάσεων απέναντι στις γυναίκες σαν σεξουαλικά αντικείμενα
- αυξημένο κίνδυνο για φτωχούς συναισθηματικούς και κοινωνικούς δεσμούς στην ενήλικη ζωή
- εθισμό στην πορνογραφία.

ΕΘΙΣΜΟΣ

Με τον όρο «εθισμός» στη διαδικτυακή πορνογραφία εννοούμε την ψυχαναγκαστική χρήση ιστοσελίδων που απευθύνονται σε ενήλικους για διαδικτυακό σεξ (cybersex) και την ψυχαναγκαστική χρήση διαδικτυακού πορνογραφικού υλικού (cyberporn). Όπως συμβαίνει και στους άλλους τύπους εθισμών, ο «εθισμός» στη διαδικτυακή πορνογραφία μπορεί να προκαλέσει συμπτώματα απόσυρσης και τάση απόκρυψης ή άρνησης των συνηθειών αυτών από το άτομο.

Συντελείται σε δύο στάδια. Το πρώτο περιλαμβάνει την ψυχαναγκαστική-παθολογική εξάρτηση από το διαδικτυακό σεξ και το δεύτερο την επαναλαμβανόμενη αποτυχία να διακόψει το άτομο αυτή την ψυχαναγκαστική εξάρτηση παρά τις κακές συνέπειες που έχει για το ίδιο. Ακολουθεί ένα κύκλο ανακάλυψης, πειραματισμού, κλιμάκωσης, ψυχαναγκασμού και απόγνωσης. Κοινό τόπο στα δύο αυτά μοντέλα αποτελεί το γεγονός ότι παρατηρείται κλιμάκωση της συμπεριφοράς και αδυναμία του ατόμου να σταματήσει αυτή τη συμπεριφορά.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τη Δάρα (2001β) οι προτεινόμενες ενέργειες θα πρέπει να στραφούν προς τις εξής κατευθύνσεις:

- ✓ **Αξιολόγηση ενδείξεων εθισμού:** οι πιο κοινές ενδείξεις που υποδηλώνουν προβλήματα σχετιζόμενα με τη σεξουαλική διαδικτυακή συμπεριφορά είναι:
  - ο διακοπή προηγούμενων μη διαδικτυακών δραστηριοτήτων και αντικατάστασή τους με διαδικτυακές συνήθειες, που ενδεχομένως περιλαμβάνουν διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες
  - ο προσπάθεια να διατηρηθεί το απόρρητο όσον αφορά τη συχνότητα ή τον τύπο των διαδικτυακών δραστηριοτήτων
  - ο σημάδια ή συμπτώματα κατάθλιψης ή/και άγχους, που γίνονται φανερά αμέσως μετά τη χρήση του διαδικτύου ή κατά τη διάρκεια περιόδων που η πρόσβαση στο διαδίκτυο δεν είναι εφικτή
  - ο αύξηση της συχνότητας ή της έντασης προβληματικών συμπεριφορών, συχνά σε συνδυασμό με τη χρήση ή την απουσία χρήσης του διαδικτύου
  - ο αφιέρωση χρόνου και προσπάθειας να αποκρυφθεί η διαδικτυακή δραστηριότητα, είτε σβήνοντας το ιστορικό αναζήτησης είτε κρύβοντας υλικό που έχει παραληφθεί από το διαδίκτυο

- ανάληψη ρίσκου για διαδικτυακές συμπεριφορές (π.χ. συνάντηση ατόμων με τα οποία η γνωριμία έχει γίνει στο διαδίκτυο χωρίς προφυλάξεις)
- αρνητική επίδραση στις κοινωνικές δραστηριότητες

✓ **Αξιολόγηση παραγόντων κινδύνου**

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η γένεση αυτών των προβληματικών σεξουαλικών συμπεριφορών είναι συχνά ποικίλη και ακαθόριστη, αλλά ανεξάρτητα από την αιτία που τις προκαλεί, οι παράγοντες που υπογραμμίζουν αυτές τις συμπεριφορές μπορούν να ομαδοποιηθούν ως εξής:

- θέματα προσκόλλησης με τους σημαντικούς άλλους
- πρώιμο τραύμα
- θέματα που αφορούν την ανάπτυξη στενών διαπροσωπικών σχέσεων
- απώλεια και πένθος
- δυσκολίες στη φυσική, συναισθηματική, ψυχολογική και σεξουαλική ανάπτυξη.

6. ON LINE GAMING

Δεν είναι τυχαίο ότι το παιχνίδι έχει μεταφερθεί από τις αλάνες στον εικονικό κόσμο του ηλεκτρονικού υπολογιστή και του Διαδικτύου. Τα ηλεκτρονικά παιχνίδια είναι αγαπητά σε όσους ασχολούνται με τις διαδραστικές τεχνολογίες, ιδιαίτερα στους νέους, οι οποίοι μέσα από την ενασχόλησή τους με αυτά μπορούν να αναπτύξουν και εξασκήσουν εξαιρετικά πολύπλοκες δεξιότητες. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από το ηλεκτρονικό παιχνίδι ενισχύεται η ικανότητα διάδρασης των παικτών. Τόσο σε συναγωνιστικά όσο και σε ανταγωνιστικά παιχνίδια εξασκείται η ικανότητα δράσης και αντίδρασης, η αποτελεσματικότητα στην επίτευξη των στόχων των παιχνιδιών και η ικανότητα του παίκτη να ανταποκρίνεται ικανοποιητικά είτε αυτόνομα είτε σε ομαδικό πλαίσιο. Επιπλέον, υπάρχουν ηλεκτρονικά παιχνίδια που έχουν πολλούς και πολύπλοκους κανόνες και για να μπορέσουν οι παίκτες να ακολουθήσουν τη ροή των παιχνιδιών οφείλουν να γνωρίζουν, να κατανοούν και να ελέγχουν μια σειρά από κανόνες, οι οποίοι απαιτούν ιδιαίτερους λογικούς χειρισμούς από μέρους των παικτών. Είναι σημαντικό, επίσης, να τονίσουμε και την κοινωνική διάσταση που εμπεριέχει η ενασχόληση με τα multiplayer ηλεκτρονικά παιχνίδια, εκείνα, δηλαδή, που μπορούν να παίζουν ταυτόχρονα πολλοί παίκτες. Αυτές οι δραστηριότητες μπορούν να επηρεάσουν και να διαμορφώσουν ποικιλοτρόπως την προσωπικότητα των παικτών. Οι γρήγορες αντιδράσεις, η συνεργασία για την επίτευξη κοινού στόχου, η εξάσκηση ικανοτήτων στρατηγικής για τη διαχείριση πολλών και διαφορετικών καταστάσεων και η ανάπτυξη ηγετικών ικανοτήτων επιδρούν στην αντίληψη και στο γενικότερο τρόπο σκέψης των παικτών.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

Όπως προκύπτει και από μελέτες της Pan-European Game Information (<http://www.pegionline.eu/el/>) οι σημαντικότεροι παράγοντες κινδύνου από το on line gaming είναι:

- οι διαταραχές στον ύπνο και απορρύθμιση βιολογικών ρυθμών
- η υπερβολική ενασχόληση με κίνδυνο οι διαπροσωπικές επαφές στον φυσικό κόσμο να περάσουν σε δεύτερη μοίρα
- οι αλλαγές στις διατροφικές συνήθειες και παχυσαρκία

- η μακροχρόνια έκκριση αδρεναλίνης και το αυξημένο επίπεδο ορμονών μπορεί να προκαλέσει έως και αλλαγή συμπεριφοράς
- το υψηλό επίπεδο διαδραστικότητας μεταξύ χρηστών που δεν γνωρίζονται απαραίτητα μεταξύ τους. Ενώ σε offline παιχνίδια οι άνθρωποι τις περισσότερες φορές έχουν να αντιμετωπίσουν χαρακτήρες που ελέγχονται από τον υπολογιστή, όταν παίζουν online συναγωνίζονται με χαρακτήρες που ελέγχονται από άλλους παίκτες.
- τα όρια μεταξύ μιας εμπορικής και μιας ιστοσελίδας ψυχαγωγίας είναι πολύ δυσδιάκριτα, σχεδόν ανύπαρκτα, με αποτέλεσμα ο χρήστης συχνά να μην αντιλαμβάνονται ότι πρόκειται για διαφήμιση
- η προσχεδιασμένη προώθηση ενός συγκεκριμένου προϊόντος, υπηρεσίας ακόμα και ιδεολογίας.
- το ακατάλληλο περιεχόμενο για ανήλικους ή για πολύ μικρά παιδιά. Για παράδειγμα, πολύ συχνή είναι η παρουσία βίαιων σκηνών στα ηλεκτρονικά παιχνίδια, ενώ διαδεδομένη είναι και η χρήση της χυδαίας γλώσσας και σεξουαλικών αναφορών.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Το Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου (<http://www.saferinternet.gr>) προτείνει εφαρμόσιμα και πρακτικά βήματα, ώστε το on line gaming να είναι πηγή διασκέδασης και όχι κινδύνου για ενήλικους και ανήλικους:

- ✓ Αφιερώστε λίγο από τον ελεύθερο χρόνο σας παίζοντας παρέα με το παιδί σας τα ηλεκτρονικά του παιχνίδια. Αν σας τρομάζουν τα περίπλοκα εικονικά περιβάλλοντα, ζητήστε από το παιδί να σας βοηθήσει να κατανοήσετε τον τρόπο λειτουργίας των παιχνιδιών αυτών.
- ✓ Θέστε κανόνες σχετικά με τον χρόνο που θα μπορεί το παιδί να παίζει ηλεκτρονικά παιχνίδια.
- ✓ Φροντίστε να παίζουν σ' έναν οικογενειακό χώρο ώστε να μπορείτε να τα παρακολουθείτε.

- ✓ Παρακολουθείτε τις συνήθειες του παιδιού όταν παίζει. Όπως το παρακολουθείτε στην παιδική χαρά, γιατί να μην κάνετε το ίδιο όταν παίζει στο Διαδίκτυο;
- ✓ Συζητήστε το περιεχόμενο των παιχνιδιών. Ποια στοιχεία μοιάζουν με την πραγματικότητα, ποια όχι και τι τους αρέσει ιδιαίτερα;
- ✓ Μάθετε στα παιδιά να είναι υπεύθυνα στη χρήση των προσωπικών τους δεδομένων ακόμα και κατά τη χρήση ηλεκτρονικών διαδικτυακών παιχνιδιών.
- ✓ Ενθαρρύνετε την κριτική σκέψη. Οι έφηβοι είναι πολύ κερδοφόρα ομάδα – στόχος για τους διαφημιστές στο Διαδίκτυο και γι' αυτό θα πρέπει να είναι πάντα υποψιασμένοι, ώστε να ξεχωρίζουν την πληροφορία από το διαφημιστικό περιεχόμενο μέσα στα εικονικά περιβάλλοντα των παιχνιδιών.

7. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ ΤΖΟΓΟΣ

Αποτελεί γεγονός ότι οι εξελίξεις στο χώρο της τεχνολογίας έχουν επηρεάσει την κοινωνία και τον άνθρωπο με ποικίλους τρόπους. Όσον αφορά τον τζόγο, η ραγδαία ανάπτυξη του διαδικτύου και των τηλεπικοινωνιών έχουν προκαλέσει μια αλματώδη ανάπτυξη και αύξηση στον αριθμό των ιστοχώρων που περιλαμβάνουν τυχερά παιχνίδια και στον αριθμό των ανθρώπων που τζογάρουν. Τα σημερινά παιδιά μεγαλώνουν σε μια κοινωνία όπου υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία τυχερών παιχνιδιών ενώ οι χώροι όπου μπορεί κάποιος να τζογάρει δεν είναι μόνο εύκολα προσβάσιμοι αλλά προωθούνται και διαφημίζονται ευρέως.

Ο τζόγος αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο, καθώς ένας σημαντικός αριθμός ατόμων καταφεύγει στα τυχερά παιχνίδια, με υπαρκτό τον κίνδυνο εξάρτησης. Στις μέρες μας ο τζόγος έχει ξεπεράσει τους περιορισμούς του χώρου και του χρόνου. Από τους φυσικούς χώρους διασκέδασης και αναψυχής, όπως τα καζίνο, έχει μεταφερθεί στους ιδιωτικούς χώρους του κάθε ατόμου μέσω του διαδικτύου. Η νέα αυτή μορφή του τζόγου θέτει το ερώτημα εάν και κατά πόσο οι τεχνολογικές εξελίξεις θα εντείνουν το πρόβλημα του παθολογικού τζόγου σε παγκόσμιο επίπεδο.

Επίσης, η νομιμοποίηση πολλαπλών χώρων όπου διαδραματίζονται τα τυχερά παιχνίδια σε διεθνές επίπεδο έχει αυξήσει την προσβασιμότητα σε αυτά. Παρόλο που οι αρνητικές συνέπειες της υπερβολικής ενασχόλησης με τον τζόγο σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο είναι αναγνωρισμένες, η ενασχόληση με τα τυχερά παιχνίδια παραμένει μια κοινωνικά αποδεκτή δραστηριότητα η οποία βρίσκεται σε άνθιση λόγω, κυρίως, της εμφάνισης και της συνεχώς αυξανόμενης δυναμικής του διαδικτύου. Καθώς οι έφηβοι έχουν τάση προς ρισκοκίνδυνες συμπεριφορές, δεν θεωρούν τους εαυτούς τους ευάλωτους και αδυνατούν να αναγνωρίσουν ότι τα τυχερά παιχνίδια μπορούν να οδηγήσουν σε σοβαρά προβλήματα, θεωρείται ότι αποτελούν μια ομάδα υψηλού κινδύνου όσον αφορά την ανάπτυξη προβλημάτων που σχετίζονται με τον τζόγο ή και τον παθολογικό τζόγο (Δάρα & Σάκου,2011).

ΙΣΤΟΧΩΡΟΙ ΓΙΑ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΤΖΟΓΟ

- Ο πρώτος ιστότοπος που περιείχε τυχερά παιχνίδια έκανε την εμφάνισή του το 1995 ενώ μέχρι το 2007 ο αριθμός των συγκεκριμένων ιστότοπων ξεπερνούσε τους 2000. Οι πιο διαδομένοι τρόποι που κάποιος μπορεί να τζογάρει διαδικτυακά κατά το Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου (<http://www.saferinternet.gr>) είναι:

- οι διαδικτυακές λοταρίες,
- οι αγώνες και τα αθλήματα όπου οι άνθρωποι μπορούν να στοιχηματίσουν στο αποτέλεσμα
- τα διαδικτυακά καζίνο που περιλαμβάνουν παιχνίδια παρόμοια με τα παραδοσιακά καζίνο, όπως ρουλέτα, μπλακτζάκ, πόκερ κ.α.
- οι ιστότοποι που σχετίζονται με το εμπόριο, πωλήσεις ή/ και συναλλαγές
- τα διαδραστικά παιχνίδια που προσφέρει η τηλεόραση και τα στοιχήματα μέσω τηλεφώνου
- τα κοινωνικά δίκτυα, τα οποία είναι ιδιαίτερα διαδεδομένα στον εφηβικό πληθυσμό

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ

Ο ηλεκτρονικός τζόγος έχει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τον κάνουν να διαφέρει από τα παραδοσιακά τυχερά παιχνίδια και που εν μέρει μπορούν να εξηγήσουν την ελκυστική του δύναμη (Μονάδα Εφηβικής Υγείας,2007):

- δεν έχει γεωγραφικά όρια. Μπορεί ο καθένας να παίξει σε όποια χώρα και αν βρίσκεται ανεξάρτητα από το πού εδρεύει το δίκτυο που φιλοξενεί τον συγκεκριμένο ιστότοπο
- έχει παγκοσμιότητα, εύκολη προσβασιμότητα και διαθεσιμότητα ολόκληρο το εικοσιτετράωρο. Θεωρητικά θα μπορούσε κανείς να τζογάρει 24 ώρες το 24ωρο 365 μέρες το χρόνο
- Το κόστος για την παροχή υπηρεσιών είναι σχετικά χαμηλό, γεγονός που καθιστά εύκολη την πρόσβαση
- η ανωνυμία που προσφέρει το διαδίκτυο στους παίκτες

- τα ελκυστικά δομικά χαρακτηριστικά του λογισμικού
- η αυξημένη ρεαλιστικότητα
- τα προηγμένα συστήματα εξυπηρέτησης πελατών
- τα ενσωματωμένο σύστημα ηλεκτρονικού χρήματος (e-cash)
- τα πολύχρωμα γραφικά, ο ήχος, η ταχύτητα που είναι παρόμοια με αυτή των βιντεοπαιχνιδιών
- το χαμηλό επίπεδο γνώσεων χρήσης νέων τεχνολογιών που απαιτούν
- η εύκολη προσβασιμότητα
- η προβολή του ως μια άκρως ενδιαφέρουσα μορφή διασκέδασης
- τα μπόνους και τα πλούσια δώρα που προσφέρουν στους κατ' εξακολούθηση παίκτες και στους νικητές
- τα λανθάνων σεξουαλικό περιεχόμενο (π.χ. προκλητικές εικόνες)
- η έξυπνη διαφημιστική προσέγγισή και τα σλόγκαν όπως «όλοι θα μπορούσαν να είναι νικητές», «ο επόμενος θα είσαι εσύ», ή «μπορείς να γίνεις εκατομμυριούχος σε μια στιγμή»
- το γεγονός ότι συνήθως δεν πληροφορούν τους παίκτες για το ηλικιακό όριο που επιβάλλει ο νόμος για τη συμμετοχή σε τυχερά παιχνίδια ενώ και οι ιστότοποι που παρέχουν αυτή την πληροφορία δεν ελέγχουν την ηλικία των παικτών τους
- η κοινωνική ανταμοιβή σε περίπτωση νίκης αλλά και η έντονη επιθυμία «να νικήσουν το μηχάνημα»
- η δοκιμαστική χρήση για ένα διάστημα χωρίς προϋπόθεση καταβολής οποιουδήποτε οικονομικού αντιτίμου

- η πεποίθηση ότι ο παίκτης μπορεί να απολαύσει μακροπρόθεσμο οικονομικό
- το γεγονός ότι οι συνέπειες της απώλειας χρημάτων δεν βιώνεται άμεσα
- οι αλλαγές που έχουν συντελεστεί στους οικογενειακούς τρόπους διασκέδασης. Η αύξηση και η ανάπτυξη των οικιακών συσκευών ψυχαγωγίας έχει αλλάξει ριζικά τον τρόπο διασκέδασης και εκμετάλλευσης του ελεύθερου χρόνου. Η ανάγκη να ψάξει κανείς εξωτερικές ψυχαγωγικές δραστηριότητες έχει μειωθεί καθώς οι ψηφιακές τηλεοράσεις και τα home cinemas παρέχουν ποικίλες ευκαιρίες για διαδραστική διασκέδαση.
- ο επιχειρηματικός παράγοντας. Δεν είναι λίγοι αυτοί που ξεκινούν τη δική τους επιχείρηση στήνοντας ιστότοπους με ηλεκτρονικό τζόγο, καθώς το αρχικό κόστος μιας τέτοιας δουλειάς είναι πολύ χαμηλότερο από ότι στο φυσικό κόσμο.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

Όπως υποστηρίζει η American Psychiatric Association (2001) οι σημαντικότεροι είναι:

- η έναρξη ενασχόλησης με τα τυχερά παιχνίδια σε μικρή ηλικία
- η αναζήτηση, από ανήλικους, πρόσβασης σε χώρους τυχερών παιχνιδιών και στην πραγματική ζωή
- η αντικατάσταση φίλων με άλλους που επίσης παίζουν τυχερά παιχνίδια
- η διάδοση της ενασχόλησης με τον τζόγο και στο οικογενειακό ή ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον
- τα σημάδια κατάθλιψης στα μεσοδιαστήματα που ο χρήστης απέχει από τη δραστηριότητα
- η ασταθής ή χαμηλή επαγγελματική εξέλιξη
- ο συνδυασμός και με άλλες εθιστικές συμπεριφορές (κάπνισμα, αλκοόλ, ναρκωτικά)

- το ιστορικό εγκληματικότητας ή κλοπής χρημάτων προκειμένου να χρηματοδοτηθεί η δραστηριότητα του τζόγου
- η παράτολμη και απερίσκεπτη συμπεριφορά
- η χαμηλότερη αυτοεκτίμηση και αυξημένος κίνδυνος εμφάνισης αυτοκτονικού ιδεασμού
- τα υψηλά ποσοστά ευερεθιστότητας και άγχους
- τα χαμηλά ποσοστά συμμόρφωσης και αυτοπειθαρχίας
- η αδυναμία αντιμετώπισης προβλημάτων στην πραγματική ζωή.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Οι Δάρα και Σάκου (2011) θεωρούν πως οι παρεμβάσεις του Συμβούλου πρέπει να κινηθούν προς τις εξής κατευθύνσεις:

✓ **Διάγνωση παραγόντων κινδύνου**

Για να διαγνωστεί κάποιος πρέπει να έχει βιώσει συνδυαστικά τα περισσότερα από τα παρακάτω συμπτώματα:

- έντονη ανησυχία με σκέψεις σχετιζόμενες με τον τζόγο
- ανάγκη να τζογάρει με όλο και περισσότερα ποσά προκειμένου να βιώσει τον επιθυμητό ενθουσιασμό
- ανησυχία ή ευερεθιστότητα όταν προσπαθεί να μειώσει ή να σταματήσει τον τζόγο

- όταν αξιοποιεί τον τζόγο προκειμένου να δραστηρεύσει από τα προβλήματα ή να ανακουφίσει μια ανεπιθύμητη διάθεση/ ψυχική κατάσταση
- μετά από απώλεια χρημάτων λόγω του τζόγου, συνήθως επιστρέφει προκειμένου να προσπαθήσει να τα κερδίσει πίσω
- λέει ψέματα προκειμένου να καλύψει τις δραστηριότητες του τζόγου ή τις συνέπειες τους
- διαπράττει παράνομες πράξεις προκειμένου να βρει χρήματα για τον τζόγο
- θέτει σε κίνδυνο ή χάνει μια σημαντική σχέση, δουλειά, εκπαιδευτική ή επαγγελματική ευκαιρία εξαιτίας του τζόγου
- βασίζεται σε χρήματα από άλλους προκειμένου να ανακουφίσει μια απελπιστική, σχετιζόμενη με τον τζόγο, οικονομική κατάσταση
- έχει κάνει επαναλαμβανόμενες ανεπιτυχείς προσπάθειες να ελέγξει, μειώσει ή σταματήσει τον τζόγο

✓ **Θεραπευτική αντιμετώπιση**

Το δύσκολο για ένα παίκτη, αλλά και το οικογενειακό του περιβάλλον, είναι πρώτα από όλα να αναγνωρίσουν το πρόβλημα και να το αποδεχτούν. Το επόμενο βήμα είναι να αναζητήσουν βοήθεια από ειδικούς και λύση στο πρόβλημα της εξάρτησης. Η θεραπεία του παθολογικού τζόγου συνίσταται στο να βοηθήσει τον ασθενή να ξεπεράσει τις παράλογες σκέψεις που έχει αναπτύξει, σχετικά με τον έλεγχο τυχαίων γεγονότων, καθώς και στην αντιμετώπιση των διαφόρων ψυχιατρικών και νευρολογικών συμπτωμάτων που παρουσιάζονται συνήθως λόγω της εξαρτητικής διαδικασίας.

Κύριος στόχος της θεραπευτικής διαδικασίας είναι η κινητοποίηση του ασθενή προς την κατεύθυνση της βαθμιαίας διακοπής του τζόγου και η αναζήτηση τεχνικών για τη μακροχρόνια αποχή του από τα τυχερά παιχνίδια. Είναι προτιμότερο να εμπλακούν και οι σύντροφοι ή οι γονείς στη θεραπεία. Οι άνθρωποι που ζουν γύρω από τον εξαρτημένο συχνά έχουν αυτή την ανάγκη.

Η αντιμετώπιση του παθολογικού τζόγου δε διαφέρει ιδιαίτερα από τον τρόπο απεξάρτησης από άλλες συμπεριφορές ή ουσίες. Ωστόσο, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των συναθρώπων μας έχει ασχοληθεί με κάποιο τυχερό παιχνίδι, ορισμένοι είναι αυτοί που αποκτούν εξάρτηση από τον τζόγο, όπως ακριβώς όλοι όσοι έχουν δοκιμάσει αλκοόλ δεν γίνονται αλκοολικοί.

Η απάντηση σε αυτό είναι πολυσύνθετη: Η αυτοπειθαρχία, οι ικανοποιητικές διαπροσωπικές σχέσεις, η αυτογνωσία και ο αυτοσεβασμός είναι κάποιοι παράγοντες που μειώνουν την πιθανότητα κάποιου να εμπλακεί παθολογικά με τον τζόγο. Εν κατακλείδι, όπως και με τις άλλες μορφές εξάρτησης, έτσι και ο εθισμένος στα τυχερά παιχνίδια μπορεί να απεξαρτηθεί όταν πάρει στα χέρια του την ευθύνη του εαυτού του, ώστε να αναγνωρίσει το πρόβλημά του και να ζητήσει βοήθεια.

8. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΣΤΙΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ

ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ

Το Διαδίκτυο δεν αποτελεί μόνο πηγή πληροφόρησης, διασκέδασης ή εκπαίδευσης. Αποτελεί και ένα εξαιρετικά πολύτιμο εργαλείο για το επιχειρείν. Το ηλεκτρονικό επιχειρείν (γνωστό και ως e-επιχειρείν) σημαίνει ακριβώς αυτό που υποδεικνύει ο όρος: ανάπτυξη επιχειρηματικών διαδικασιών και υπηρεσιών μέσω του Διαδικτύου. Με το e-επιχειρείν δίνεται η δυνατότητα σε οποιαδήποτε επιχείρηση, οργανισμό, αλλά και σε οποιονδήποτε επαγγελματία να παρέχει τις υπηρεσίες του και να ικανοποιεί τις απαιτήσεις και επιθυμίες των πελατών του γρήγορα και απλά, μέσω του Διαδικτύου, όπως και να συναλλάσσεται με τους προμηθευτές και τους συνεργάτες του. Οι μορφές της ηλεκτρονικής επιχειρηματικότητας είναι ποικίλες (Μάρκελλος, Μαρκέλλου, Ρήγκου, Συρμακέσης & Τσακαλίδης, 2006):

- **ηλεκτρονικό εμπόριο (e-commerce):** Ιδιώτες και εταιρείες έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιούν αγορές προϊόντων από όλο τον κόσμο. Τα οφέλη είναι πολλαπλά: εύκολη αναζήτηση και σύγκριση προσφερόμενων προϊόντων και τιμών εντός και εκτός των φυσικών συνόρων, μικρότερο κόστος αγοράς σε πολλές περιπτώσεις, δυνατότητα αγορών 24 ώρες το 24ωρο.
- **ηλεκτρονική διακυβέρνηση (e-government):** Ο κάθε πολίτης μπορεί να πραγματοποιεί συναλλαγές με το δημόσιο και τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης γρήγορα και αποτελεσματικά, αποφεύγοντας τη γραφειοκρατία και τις ουρές, με λίγα μόνο «κλικ» από τον υπολογιστή του.
- **ηλεκτρονική τράπεζα (e-banking):** Μέσα από ειδικές ασφαλείς πλατφόρμες -που οι περισσότερες έγκυρες τράπεζες παρέχουν σήμερα στους πελάτες τους- μπορούν να πραγματοποιηθούν άπειρες τραπεζικές συναλλαγές, που παλαιότερα απαιτούσαν την φυσική μας παρουσία στην τράπεζά μας. Επίσης, μέσω του e-banking πολλοί καθημερινοί μας λογαριασμοί (τηλέφωνο, ηλεκτρικό ρεύμα, ύδρευση, ασφάλεια, κ.λπ.) μπορούν πια να πληρωθούν από εμάς και μάλιστα σε συγκεκριμένες ημερομηνίες, με μερικά κλικ.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ - ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΩΝ ONLINE ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Οι ηλεκτρονικές συναλλαγές διευκολύνουν καθημερινά εκατομμύρια ανθρώπους και επιχειρήσεις. Είναι, όμως, βασικό η πλοήγησή μας στις ιστοσελίδες που περιλαμβάνουν συναλλαγές να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή και με τη σιγουριά ότι αυτές λαμβάνουν υπόψη τους την επικείμενη νομοθεσία και παρέχουν την υποχρεωτική ασφάλεια συναλλαγών και προσωπικών δεδομένων. Υπάρχει, ωστόσο, μια ανησυχητική αύξηση ύποπτων εμπορικών ιστοχώρων που ζητούν την αποστολή προσωπικών δεδομένων και πληρωμή μέσω πιστωτικής κάρτας. Σε πολλές από τις περιπτώσεις αυτές, τα αγαθά που έχουν αγοραστεί ουδέποτε φθάνουν στα χέρια μας, σε κάποιες άλλες, μάλιστα, τα προσωπικά δεδομένα μας και πολύ χειρότερα η πιστωτική μας κάρτα χρησιμοποιείται από τρίτους χωρίς την δική μας γνώση και συναίνεση. Συνήθως, αυτές οι ιστοσελίδες προέρχονται από χώρες των οποίων η νομοθεσία είναι πιο ελαστική, αφήνοντας περιθώρια παραβατικότητας. Οι συνηθέστερες μορφές διαδικτυακής απάτης, όπως ταξινομούνται στον ενημερωτικό κόμβο του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (<http://blogs.sch.gr/internet-safety>) είναι:

- **η κλοπή ταυτότητας (identity theft)**: Επιτήδειοι κλέβουν προσωπικές μας πληροφορίες και τις χρησιμοποιούν παράνομα παριστάνοντας το άτομό μας.
- **Phishing**: Προέρχεται από το συνδυασμό των λέξεων password (=κωδικός πρόσβασης) και fishing (=ψάρεμα). Πρόκειται για ιδιαίτερα διαδεδομένη τεχνική οικονομικής εξαπάτησης μέσω του «ψαρέματος» των προσωπικών μας δεδομένων και ειδικότερα των στοιχείων που αφορούν τις οικονομικές μας συναλλαγές (αριθμό λογαριασμού, κωδικό πιστωτικής κάρτας, PIN κ.λπ.). Κατά την τακτική αυτή, επιτήδειοι παραπλανούν ανυποψίαστους χρήστες να αποκαλύψουν προσωπικές πληροφορίες σε μια ψεύτικη φόρμα στο Διαδίκτυο (π.χ. μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, προφασίζονται ότι εκπροσωπούν μια τράπεζα και ζητούν τους κωδικούς μας στην ηλεκτρονική μας τράπεζα για έναν έλεγχο ρουτίνας ή γιατί έχει προκύψει κάποιο σοβαρό πρόβλημα με τον λογαριασμό μας που πρέπει άμεσα να επιλυθεί). Τα στοιχεία μας πλαστογραφούνται και χρησιμοποιούνται για την πρόσβασή τους στα προσωπικά μας δεδομένα. Άλλη διαδεδομένη μορφή phishing είναι αυτή όπου τραπεζικά στελέχη με “κύρος” από Ευρωπαϊκές χώρες, Ρωσία, Αφρική αποστέλλουν e-mails σε ανυποψίαστους χρήστες, ζητώντας τους βοήθεια ή προσωπικά στοιχεία και αριθμούς τραπεζικών λογαριασμών προκειμένου να τους μεταβιβάσουν χρήματα, π.χ. από “εγκαταλελειμμένους” λογαριασμούς ή κληρονομίες, με αντίτιμο αδρή αμοιβή. Τέλος, μια

πολύ γνωστή μορφή phishing σε όλες τις αστυνομικές αρχές αποτελούν και τα “Διεθνή” λαχεία: χρησιμοποιώντας ονόματα πολύ γνωστών εταιριών, επιτήδριοι αποστέλλουν emails, ανακοινώνοντας κέρδη. Στη συνέχεια και αφού τα θύματα έχουν πεισθεί για τα κέρδη, ζητούν απ’ αυτούς να καταβάλλουν χρήματα για διαδικαστικά έξοδα. Με αυτό τον τρόπο κατορθώνουν να αποσπούν σημαντικά χρηματικά ποσά.

- **Pharming**: Είναι μια μορφή απάτης της ηλεκτρονικής διεύθυνσης που έχει ως αποτέλεσμα να πιστεύουν οι χρήστες ότι βρίσκονται σε μια γνήσια ιστοσελίδα με το σωστό URL. Στην πραγματικότητα όμως έχουν παραπεμφθεί σε μια ψεύτικη, η οποία, όμως, είναι πανομοιότυπη με τη γνήσια.
- **Spear Phishing**: Πρόκειται για στοχευμένα μηνύματα απατεώνων που μοιάζουν αυθεντικά για κάποιες ομάδες ανθρώπων. Για παράδειγμα, στους υπαλλήλους μιας εταιρείας μπορεί να φτάσει μήνυμα που ως αποστολέας εμφανίζεται ο εργοδότης τους. Απευθύνεται προσωπικά στον καθένα και τους ζητά όνομα χρήστη και κωδικούς πρόσβασης. Απαντώντας κάποιος σε ένα μήνυμα spear phishing θέτει προσωπικές και συχνά απόρρητες πληροφορίες στη διάθεση των απατεώνων.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Προκειμένου οι ηλεκτρονικές μας συναλλαγές να είναι όσο το δυνατόν ασφαλέστερες η Υπηρεσία Αντιμετώπισης Περιστατικών Ασφαλείας (<http://cert.sch.gr>) δίνει τις εξής κατευθύνσεις:

✓ **Μεθοδολογία ασφαλών ηλεκτρονικών συναλλαγών**

Όπως στο φυσικό κόσμο υπάρχουν αξιόπιστες επιχειρήσεις αλλά και απατεώνες που θα προσπαθήσουν να μας εξαπατήσουν, έτσι και όταν χρησιμοποιούμε τον εμπορικό «χώρο» του Διαδικτύου, βρισκόμαστε σε μια παγκόσμια αγορά, όπου συνυπάρχουν επιχειρηματίες αξιοπρεπείς με επιχειρηματίες που σκοπεύουν να μας ξεγελάσουν. Τα κριτήρια που μας βοηθούν να ελαχιστοποιήσουμε τις δυνατότητες να πέσουμε επάνω σε ύποπτες διαδικτυακές συναλλαγές είναι:

- αποφεύγουμε να κάνουμε ηλεκτρονικές συναλλαγές από υπολογιστές τρίτων ή δημόσια προσβάσιμους, καθώς σε τέτοιες συναλλαγές δίνουμε προσωπικά μας δεδομένα
- αναγράφουμε στον φυλλομετρητή εμείς οι ίδιοι την ηλεκτρονική διεύθυνση του ιστοχώρου στον οποίο θέλουμε να πλοηγηθούμε. Έτσι θα είμαστε σίγουροι ότι θα βρεθούμε στον γνήσιο ιστοχώρο και όχι σε κάποιον ψεύτικο, που όμως θα φαίνεται πανομοιότυπος με τον γνήσιο
- πριν καταχωρίσουμε οποιοδήποτε στοιχείο μας βεβαιωνόμαστε ότι είμαστε όντως στην επίσημη ιστοσελίδα που ψάχνουμε
- λαμβάνουμε υπόψη μας, πως οι γνωστές και εδραιωμένες εταιρείες είναι πιθανότατα το ίδιο αξιόπιστες στο Διαδίκτυο όσο και στην πραγματική ζωή
- σε μια ιστοσελίδα μια αξιόπιστης εταιρίας υπάρχει ξεκάθαρος προσδιορισμός της εταιρείας με το όνομά της, τη διεύθυνση, τον αριθμό τηλεφώνου, στοιχεία επικοινωνίας κ.λπ.
- οι όροι των συμβάσεων που διέπουν την ηλεκτρονική συναλλαγή είναι εύκολα προσβάσιμοι και διαφανείς (συχνά θα τους βρείτε ως «όρους χρήσης»). Τα χαρακτηριστικά του προϊόντος ή της υπηρεσίας και οι όροι της εγγύησης είναι σαφή και εύκολα προσβάσιμα. Πριν προβούμε σε συναλλαγή διαβάζουμε τους όρους αυτούς προσεχτικά!
- η δήλωση της πολιτικής απορρήτου (privacy policy) βρίσκεται σε ευκρινές σημείο της ιστοσελίδας. Πρόκειται για κείμενο στο οποίο μια εταιρεία δηλώνει με ποιο τρόπο χρησιμοποιεί τις πληροφορίες που καταχωρίζονται στην ιστοσελίδα της. Επίσης αναφέρει πώς διαχειρίζεται τα δεδομένα των επισκεπτών της, για παράδειγμα αν τα δεδομένα μεταφέρονται σε μητρική ή θυγατρική εταιρεία ή αν δίνονται με αντίτιμο σε τρίτους. Σε περίπτωση που η εταιρεία δεν δηλώνει ρητά ότι δεν θα προωθήσει οπουδήποτε τα στοιχεία μας είναι πιθανόν να δεχθούμε ανεπιθύμητη αλληλογραφία (spam e-mail) αν τελικά δώσουμε την ηλεκτρονική μας διεύθυνση. Προσοχή όμως: Η ύπαρξη πολιτικής απορρήτου (privacy policy) δεν σημαίνει απαραίτητα ότι μια ιστοσελίδα είναι αυτομάτως αξιόπιστη. Σε κάθε περίπτωση, προτού καταχωρίσουμε τα στοιχεία μας οπουδήποτε θα πρέπει να αναζητούμε και να διαβάζουμε το κείμενο αυτό για να κρίνουμε αν πρέπει ή όχι να προχωρήσουμε στη συμπλήρωση των προσωπικών μας δεδομένων

- τα χαρακτηριστικά του προϊόντος και οι όροι της εγγύησης είναι σαφή και εύκολα προσβάσιμα
- η τιμή του προϊόντος περιλαμβάνει όλες τις τυχόν επιπλέον χρεώσεις (εκτελωνισμούς, φόρους, παράδοση στο χώρο του πελάτη, κ.λπ.)
- ο ιστοχώρος παρέχει ασφαλή τρόπο πληρωμής, δηλαδή η διεύθυνση της ιστοσελίδας στην οποία βρισκόμαστε ξεκινά με https:// («s» από την λέξη «secure», δηλαδή ασφαλές) και όχι απλά με “http://”. Επίσης, στο κάτω δεξί μέρος του browser θα πρέπει να βρίσκεται ένα λουκετάκι.
- οι παραγγελίες επιβεβαιώνονται με e-mail
- οι καταναλωτές έχουν ένα σαφώς καθορισμένο δικαίωμα ανάκλησης της παραγγελίας. Συμβουλή: Ελέγχουμε αν και έως πότε έχουμε δικαίωμα ανάκλησης της παραγγελίας μας ή της κράτησής μας και με ποιους όρους ή χρεώσεις, έτσι ώστε να μην βρεθούμε προ εκπλήξεων σε τέτοιο ενδεχόμενο
- η ώρα της παράδοσης θα είναι προκαθορισμένη
- σε περίπτωση που δεν μπορούμε να εντοπίσουμε κάποιο από τα παραπάνω ή διατηρούμε ακόμα αμφιβολίες, μπορούμε να έρθουμε επαφή με την εταιρεία / υπηρεσία τηλεφωνικά ή με e-mail και να ζητήσουμε διευκρινήσεις
- ερευνούμε τη φήμη της εν λόγω εταιρείας στο Διαδίκτυο
- αν δεν θέλουμε να δώσουμε την καθημερινή πιστωτική μας κάρτα, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε προπληρωμένες κάρτες ώστε να ελέγχουμε το ανώτατο όριο των συναλλαγών μας
- ας μην ξεχνάμε στο Διαδίκτυο αυτό που ισχύει και στον πραγματικό κόσμο: αν κάτι μας φαίνεται πολύ καλό για να είναι αληθινό, η πιθανότητες να είναι ψεύτικο, είναι μεγάλες. Ας προσέχουμε λοιπόν πολύ τι μας προσφέρουν και με ποιο κόστος

✓ **Προστασία από βλαβερό λογισμικό**

- είναι σημαντικό να μην ανοίγετε τα e-mails που λαμβάνετε από άγνωστο αποστολέα. Σε καμία περίπτωση δε, μην ανοίγετε ποτέ τα συνημμένα αρχεία σε τέτοιου είδους e-mails, γιατί είναι εξαιρετικά πιθανόν, ένα τέτοιο αρχείο να εγκαταστήσει βλαβερό λογισμικό στον υπολογιστή σας
- προσπαθήστε να αποφύγετε ύποπτες ιστοσελίδες και αν μπειτε σε κάποια από αυτές κατά λάθος, φύγετε αμέσως
- αν εμφανιστούν παράθυρα που σας ζητούν να συμφωνήσετε σε οτιδήποτε, κλείστε τα αμέσως (ο καλύτερος τρόπος είναι να κάνετε δεξί κλικ επάνω στο παράθυρο και να επιλέξετε «Κλείσιμο» ή «Close»), και ποτέ μην πατάτε κουμπιά που βρίσκονται μέσα στα παράθυρα αυτά
- εγκαταστήστε στον υπολογιστή σας ένα πρόγραμμα προστασίας από ιούς «antivirus» και ένα τείχος προστασίας «firewall»

9. ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Προσωπικά δεδομένα είναι όλες οι πληροφορίες που αναφέρονται σε ένα άτομο και μπορούν άμεσα ή έμμεσα να οδηγήσουν στην αναγνώρισή του (Ενημερωτικός Κόμβος για την Ασφάλεια στο Διαδίκτυο: <http://internet-safety.sch.gr>). Για παράδειγμα, το όνομά μας, η διεύθυνσή μας, ο αριθμός του κινητού τηλεφώνου μας, το σχολείο στο οποίο φοιτούμε, τα μέρη όπου έχουμε ταξιδέψει, οι προτιμήσεις μας (π.χ. κατά τις αγορές μας σε ένα ηλεκτρονικό κατάστημα), το προφίλ μας στο Facebook (και κάθε σχετική με αυτό πληροφορία, όπως διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και κωδικός πρόσβασης), οι φωτογραφίες μας ή βίντεο που «τραβάμε» με τους φίλους μας, είναι κάποια μόνο ενδεικτικά παραδείγματα αναφορικά με το τι θεωρείται προσωπικό δεδομένο στην καθημερινή μας ζωή. Κάποιες φορές τα προσωπικά δεδομένα αφορούν σε ιδιαίτερα ευαίσθητα στοιχεία της ιδιωτικής μας ζωής, όπως στο θρήσκευμα, στις πολιτικές πεποιθήσεις, στην υγεία ή στην ερωτική μας ζωή.

Είναι εύκολο να δει κανείς ότι τα προσωπικά δεδομένα είναι άμεσα συνυφασμένα με την ιδιωτική μας ζωή. Αρκεί να αναλογιστούμε ότι για όλους μας υπάρχουν πληροφορίες που δεν θα θέλαμε να μοιραστούμε με άλλους ανθρώπους (όχι απαραίτητα επειδή πρέπει να τις κρατήσουμε κρυφές αλλά επειδή, με απλά λόγια, αποτελούν αποκλειστικά προσωπική μας υπόθεση). Κι αυτό γιατί δεν ξέρουμε ποτέ πώς θα χρησιμοποιηθούν οι ιδιωτικές μας πληροφορίες αν βρεθούν σε λάθος χέρια. Η ιδιωτικότητά μας είναι πολύτιμη: διαφυλάσσοντας λοιπόν τα προσωπικά μας δεδομένα προστατεύουμε την ιδιωτικότητά μας.

Στα τελευταία χρόνια, με τη διαρκή εξέλιξη του Διαδικτύου, την ευρεία χρήση και αποδοχή του από όλες σχεδόν τις πληθυσμιακές ομάδες και τις νέες υπηρεσίες που παρέχει, η ανάγκη προστασίας των προσωπικών μας δεδομένων επιτείνεται σημαντικά. Η επεξεργασία των προσωπικών μας δεδομένων στο Διαδίκτυο είναι πλέον συνεχής (πολλές φορές χωρίς να το γνωρίζουμε) και, ουσιαστικά, αναπόφευκτη: για παράδειγμα, όταν κανείς πλοηγείται στο Διαδίκτυο από τον υπολογιστή του, ο πάροχος υπηρεσιών δικτύου έχει αναθέσει στον υπολογιστή αυτόν έναν αριθμό που ονομάζεται διεύθυνση πρωτοκόλλου διαδικτύου (διεύθυνση IP), ο οποίος είναι απαραίτητος για την πρόσβαση στο Διαδίκτυο. Παρόλο που ο αριθμός αυτός ενδεχομένως μεταβάλλεται συχνά ή παρά το γεγονός ότι ο εν λόγω υπολογιστής μπορεί να χρησιμοποιείται από πολλά άτομα (π.χ. από όλα τα μέλη της οικογένειας), εν τούτοις θεωρείται και αυτός προσωπικό

δεδομένο ακριβώς γιατί μπορεί, έστω υπό προϋποθέσεις ή/και σε συνδυασμό με άλλες πληροφορίες, να ταυτοποιήσει το χρήστη του υπολογιστή κάποια δεδομένη χρονική στιγμή. Για όλους τους παραπάνω λόγους λοιπόν η λήψη των κατάλληλων μέτρων για την προστασία των προσωπικών μας δεδομένων έχει αποκτήσει ιδιαίτερη βαρύτητα και σημασία.

ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΜΑΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Σχεδόν οποιαδήποτε καθημερινή δραστηριότητα στο Διαδίκτυο συνεπάγεται επεξεργασία των προσωπικών μας δεδομένων:

- Όταν διαβάζουμε το e-mail μας, ο πάροχος ηλεκτρονικών επικοινωνιών καταγράφει την ώρα εισόδου στο λογαριασμό μας, τον αποστολέα του μηνυματός μας, καθώς και την ώρα αποστολής αυτού. Επίσης, τηρεί –ακόμη και αν δεν επιτρέπεται να τα διαβάζει– τα e-mail μας. Και αυτό αποτελεί επιμέρους επεξεργασία προσωπικών δεδομένων.
- Όταν σερφάρουμε στο Διαδίκτυο, το πρόγραμμα πλοήγησης (browser) καταγράφει τις σελίδες που επισκεπτόμαστε. Κάποιες σελίδες εγκαθιστούν στον υπολογιστή μας μικρά αρχεία (cookies) ώστε να μπορούν να μας αναγνωρίζουν όταν θα τις επισκεφτούμε εκ νέου. Για παράδειγμα, «κλικάροντας» σε μία διαφήμιση, η διαφημιστική εταιρεία μπορεί να καταγράφει τις προτιμήσεις μας μέσω των αρχείων αυτών, ώστε να μπορεί να μας στέλνει προσφορές στο μέλλον για αντίστοιχα προϊόντα που κρίνει ότι θα μας ενδιαφέρουν.
- Όταν αναζητούμε πληροφορίες μέσω μιας μηχανής αναζήτησης καταγράφονται όλες οι αναζητήσεις που πραγματοποιούμε, μαζί με τη χρονική στιγμή της κάθε αναζήτησης αλλά και τη διεύθυνση πρωτοκόλλου διαδικτύου (IP) με την οποία ο υπολογιστής μας συνδέεται στο Διαδίκτυο.
- Πολύ συχνά καλούμαστε να συμπληρώσουμε φόρμα με προσωπικά μας στοιχεία για την παροχή μιας υπηρεσίας στο Διαδίκτυο (π.χ. για να στείλουμε απλά μία ηλεκτρονική κάρτα γενεθλίων σε φίλο μας ή για να δηλώσουμε συμμετοχή σε έναν διαγωνισμό).
- «Ανεβάζοντας» οποιαδήποτε πληροφορία που μας αφορά σε μια υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook, ουσιαστικά δημοσιεύουμε προσωπικά μας δεδομένα στο

Διαδίκτυο. Τα δεδομένα αυτά είναι διαθέσιμα στους «φίλους» μας στο Facebook, στους «φίλους» των «φίλων» μας, ενώ ορισμένα είναι διαθέσιμα σε όλους τους χρήστες του Facebook. Εάν επίσης ανεβάσουμε πληροφορίες ή φωτογραφίες άλλων, τότε δημοσιεύουμε προσωπικά δεδομένα των ατόμων αυτών στο διαδίκτυο.

Ο παραπάνω κατάλογος, αν και δεν είναι πλήρης, αποτυπώνει το μέγεθος της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων που λαμβάνει χώρα στο Διαδίκτυο. Αυτό που πιθανώς δεν συνειδητοποιούμε πάντα είναι ότι, αν προσωπικά μας δεδομένα πέσουν σε λάθος χέρια, ενδεχομένως να βρεθούμε σε εξαιρετικά δύσκολη θέση στο μέλλον. Ιδιαίτερα στο Διαδίκτυο, δεν μπορούμε να προβλέψουμε ή να φανταστούμε πώς και πότε θα χρησιμοποιηθούν τα προσωπικά μας δεδομένα. Για παράδειγμα, κάποιες προτιμήσεις ή απόψεις που δηλώνουμε σήμερα, π.χ. στο προφίλ μας σε μία υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης ή σε ένα ιστολόγιο, ενδεχομένως να επηρεάσουν αρνητικά τη μελλοντική μας επαγγελματική πορεία ή τις προσωπικές μας σχέσεις. Για παράδειγμα, στο μέλλον, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε ότι πιθανοί εργοδότες θα αναζητήσουν πληροφορίες για εμάς στο Διαδίκτυο. Δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε πως ό,τι δημοσιεύουμε στο Διαδίκτυο είναι πολύ δύσκολο να διαγραφεί πλήρως: «τα γραπτά μένουν» και είναι δυνατόν να δημοσιεύονται και σε ιστοσελίδες που δεν έχουμε ποτέ φανταστεί. Επίσης, κάποιος που γνωρίζει πολλά από τα προσωπικά μας δεδομένα (που ίσως αυτοβούλως να του τα δώσαμε, π.χ. κατά τη συνομιλία μας μαζί του σε ένα ηλεκτρονικό χώρο συζητήσεων) μπορεί, αν είναι κακόβουλος, να επιχειρήσει ακόμα και υποκλοπή της ταυτότητάς μας (υποδύομενος στο Διαδίκτυο εμάς) με σκοπό να εξαπατήσει εμάς ή τους φίλους μας με αποτέλεσμα να μας βλάψει. Δυστυχώς, τέτοια περιστατικά είναι πλέον πολύ συνήθη (Μονάδα Εφηβικής Υγείας, 2007).

ΤΙ ΙΣΧΥΕΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Στην Ελλάδα, όπως και στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπάρχει ειδική νομοθεσία που προστατεύει τα άτομα από την ανεξέλεγκτη χρήση των προσωπικών τους δεδομένων. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (<http://www.dpa.gr>) είναι ο αρμόδιος φορέας για την εφαρμογή αυτής της νομοθεσίας στην Ελλάδα (νόμοι 2472/1997 και 3471/2006). Ένας βασικός κανόνας που θέτουν οι παραπάνω νόμοι είναι ότι για να χρησιμοποιήσει κάποιος τα προσωπικά μας δεδομένα για έναν συγκεκριμένο σκοπό πρέπει να έχει εξασφαλίσει τη συγκατάθεσή μας. Αυτό αποτελεί και τη συνήθη περίπτωση κατά την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στο

Διαδίκτυο και σημαίνει πρακτικά ότι πρέπει να έχουμε δηλώσει άμεσα ή έμμεσα ότι συναινούμε στην επεξεργασία, αφού προηγουμένως έχουμε ενημερωθεί ακριβώς για το ποιος είναι αυτός που θέλει να χρησιμοποιήσει τα δεδομένα μας (ή αλλιώς ο «υπεύθυνος επεξεργασίας»), για ποιον λόγο θέλει να τα χρησιμοποιήσει, ποια στοιχεία μας θέλει να αποκτήσει και σε ποιους θα τα διαβιβάσει. Υπάρχουν βέβαια και εξαιρέσεις (π.χ. η επεξεργασία των δεδομένων μας κάποιες φορές επιβάλλεται από νόμο ή αποτελεί έννομο συμφέρον του υπεύθυνου επεξεργασίας, οπότε και επιτρέπεται να γίνεται χωρίς τη συγκατάθεσή μας). Οι εξαιρέσεις αυτές ορίζονται ρητά στους νόμους για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Προγράμματα όπως αυτό για την «*Προώθηση της ασφαλούς χρήσης του Διαδικτύου*» (<http://www.sch.gr/safe>) και το «*ΥποΣΤΗΡΙΖΩ - Γραμμή Βοηθείας του Ελληνικού Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου*» (<http://www.youth-health.gr>) μπορούν να σταθούν αρωγοί στον Σύμβουλο με την πληθώρα των προτάσεων και των συμβουλών που εμπεριέχουν:

✓ **Πρακτικές συμβουλές για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στο Διαδίκτυο**

- πρέπει να προσέχουμε πολύ πριν δώσουμε στο Διαδίκτυο οποιοδήποτε προσωπικό μας δεδομένο. Αν μας ζητούνται δεδομένα πρέπει πάντα να σκεφτόμαστε αν αυτό είναι δικαιολογημένο και αν απαιτείται για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης επικοινωνίας, π.χ. το ότι μας ζητά κάποιος να συμπληρώσουμε τη διεύθυνσή μας σε μία φόρμα δεν σημαίνει ότι νομιμοποιείται πάντα να την έχει. Αν, όμως, παραγγείλουμε ένα προϊόν είναι εύλογο να πρέπει να συμπληρώσουμε προσωπικά στοιχεία (ονοματεπώνυμο, διεύθυνση ή ακόμη και αριθμό πιστωτικής κάρτας ανάλογα με τον τρόπο πληρωμής)
- δεν πρέπει να ξεχνάμε ποτέ ότι στο Διαδίκτυο, εκ των πραγμάτων, δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι ποιος είναι από την «άλλη πλευρά», εκτός και αν αναγράφονται στοιχεία από τα οποία μπορούμε να επιβεβαιώσουμε την ταυτότητα της άλλης πλευράς (π.χ. για μια εταιρεία πρέπει να αναγράφονται στοιχεία επαφής καθώς και ο αριθμός μητρώου στο εμπορικό επιμελητήριο που ανήκει). Πρέπει πάντα να προσέχουμε όταν δεν είμαστε απόλυτα σίγουροι σε ποιον απευθυνόμαστε (μην ξεχνάμε ότι, το να βλέπουμε μία φωτογραφία κάποιου σε ένα

forum ή σε μία υπηρεσία κοινωνικής δικτύωσης, που δεν έχουμε δει ποτέ από κοντά, δεν σημαίνει ουσιαστικά τίποτα για το ποιος πραγματικά αυτός είναι)

- πρέπει να έχουμε πάντα κατά νου πως ό,τι αναρτούμε στο Διαδίκτυο μένει (ακόμα και αν το «κατεβάσουμε», πιθανόν ήδη να το έχουν διαβάσει και αναπαράγει πολλοί). Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι, λόγω της φύσης του Διαδικτύου, δεν θα είναι πάντα μόνο οι φίλοι μας αυτοί που θα επεξεργαστούν τα προσωπικά μας δεδομένα!
- όταν επεξεργαζόμαστε δεδομένα άλλων, ακόμα και αν είναι φίλοι μας, πρέπει αντίστοιχα να έχουμε τη συγκατάθεσή τους. Για παράδειγμα, πριν ανεβάσουμε στο Facebook φωτογραφία από μία κοινωνική εκδήλωση, πρέπει να είμαστε σίγουροι ότι όλοι οι εικονιζόμενοι σε αυτήν συμφωνούν με τη δημοσίευσή της
- αναζητούμε πληροφορίες για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στο διαδικτυακό τόπο της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα.

✓ **Χρήση ταυτότητας χρήστη και κωδικών πρόσβασης στο Διαδίκτυο**

Η πρόσβασή μας σε πολλές δραστηριότητες στο Διαδίκτυο γίνεται εφικτή με μία ταυτότητα χρήστη (user identification ή αλλιώς user ID) και έναν κωδικό πρόσβασης (password). Είναι απαραίτητο να δημιουργήσουμε μια τέτοια ταυτότητα αν θέλουμε να έχουμε πρόσβαση στις ακόλουθες παροχές του Διαδικτύου:

- να ανοίξουμε ένα λογαριασμό ηλεκτρονικού ταχυδρομείου
- να επικοινωνήσουμε σε πραγματικό χρόνο (chat room, instant messaging, social networking)
- να γίνουμε μέλος σε ένα forum
- να γίνουμε μέλος σε ιστοσελίδες για να έχουμε πρόσβαση σε επιπρόσθετο υλικό και υπηρεσίες τους
- να τελέσουμε ασφαλείς συναλλαγές σε διαδικτυακές αγορές.

Κάποιες προτάσεις προστασίας λοιπόν θα μπορούσαν να είναι οι εξής:

- ✓ είναι χρήσιμο να έχουμε διαφορετικές ταυτότητες χρήστη (user ID) και κωδικούς πρόσβασης (password) και να αλλάζουμε τακτικά τους κωδικούς μας. Ανάλογα με τις δραστηριότητες που θέλουμε να έχουμε στο Διαδίκτυο, μπορούμε να έχουμε μια ταυτότητα για υπηρεσίες όπως e-mail αποστολής και λήψης φιλικών μηνυμάτων, chat, social networking και μια πιο τυπική ταυτότητα για την επίσημη επικοινωνία μας
- ✓ δε δημοσιεύουμε ποτέ προσωπικά μας δεδομένα, όπως το πραγματικό μας όνομα, τη διεύθυνσή μας, τον αριθμό τηλεφώνου, το όνομα του σχολείου (αν είμαστε ανήλικοι), ή πληροφορίες που αφορούν τους φίλους και την οικογένειά μας
- ✓ όταν κάνουμε chat, χρησιμοποιούμε ψευδώνυμο και αποφεύγουμε να μπαίνουμε σε προσωπικές λεπτομέρειες, ακόμη και αν γνωρίζουμε προσωπικά το άτομο με το οποίο συνομιλούμε, γιατί «ακούνε κι άλλοι» τη συνομιλία μας
- ✓ όταν επισκεπτόμαστε ιστοσελίδες που ζητούν τις προσωπικές μας πληροφορίες, σιγουρευόμαστε ότι η σελίδα είναι αξιόπιστη και πριν καταχωρίσουμε τα στοιχεία μας, ρωτάμε για ποιο λόγο τα χρειάζονται. Πάντα συμβουλευόμαστε τους όρους και προϋποθέσεις (terms and conditions) και την πολιτική απορρήτου (privacy statement) της εταιρείας που διαχειρίζεται την ιστοσελίδα
- ✓ ακόμα και αν δώσουμε σε κάποιον τη συγκατάθεσή μας για τη χρήση των προσωπικών μας δεδομένων, έχουμε το δικαίωμα να την ανακαλέσουμε οποτεδήποτε εμείς το επιθυμούμε
- ✓ μαθαίνουμε στα παιδιά, προτού δημοσιεύσουν οποιαδήποτε πληροφορία τους στο Διαδίκτυο, να ρωτούν πάντα τους γονείς τους. Οι δε γονείς πρέπει να εξετάζουν τον ιστοχώρο που ζητάει προσωπικά δεδομένα (αν είναι αξιόπιστη, για ποιο λόγο τα ζητάει, πώς θα τα χρησιμοποιήσει, ποια είναι η πολιτική απορρήτου)
- ✓ δε δίνουμε τον κωδικό μας σε άλλους. Ακόμη κι αν είναι φίλοι μας, μπορεί να καταχραστούν της εμπιστοσύνης μας και, επιπλέον, εμείς θα είμαστε υπεύθυνοι για όποια δραστηριότητα κάνει ο φίλος ή η φίλη μας στο Διαδίκτυο με το δικό μας κωδικό. Γενικά, δεν πρέπει να αποκαλύπτουμε ποτέ τα στοιχεία της σύνδεσής μας

- ✓ αν πιστεύουμε ότι κάποιος ανακάλυψε τον κωδικό μας πρέπει να αλλάξουμε τον κωδικό άμεσα

- ✓ χρησιμοποιούμε πάντα κωδικούς πρόσβασης που είναι δύσκολο να τους φανταστεί κανείς. Για παράδειγμα, αποφεύγουμε να χρησιμοποιούμε το όνομά μας, το επίθετό μας, ονόματα φίλων, κατοικίδιων και ημερομηνίες γενεθλίων ή επετείων. Για να είναι ασφαλής ο κωδικός πρόσβασής μας πρέπει: α) να έχει τουλάχιστον 8 χαρακτήρες, έτσι ώστε να είναι πιο πολύπλοκος και δύσκολος για να τον μαντέψει κάποιος, β) να περιλαμβάνει κεφαλαία, πεζά γράμματα, αριθμούς και σημεία στίξης, γ) να μην περιλαμβάνει ονόματα, που μπορούν να γνωρίζουν πολλοί.

- ✓ **Διαδίκτυο και Φωτογραφίες**
  - δεν ανεβάζουμε ποτέ φωτογραφίες από τις οποίες μπορούμε να εντοπιστούμε εύκολα στο φυσικό κόσμο

  - αναλογιζόμαστε τις πιθανές συνέπειες από τη δημοσίευση μιας φωτογραφίας μας στο Διαδίκτυο. Δεν έχουμε υπό τον έλεγχό μας τις φωτογραφίες που δημοσιεύουμε στο Διαδίκτυο, αφού μπορεί να τις δει οποιοσδήποτε στον κόσμο. Οποσδήποτε δε θα θέλαμε να μας δουν ξένοι σε προσωπικές μας συγκεκριμένες στιγμές

  - από τη στιγμή που οι φωτογραφίες δημοσιεύονται στο Διαδίκτυο, μπορεί να μείνουν αποθηκευμένες εκεί για πάντα, ακόμα και να αλλαχθεί το περιεχόμενό τους. Επομένως, δε δημοσιοποιούμε φωτογραφίες για τις οποίες μπορεί να νιώθουμε άσχημα αργότερα

  - δεν ανεβάζουμε στο Διαδίκτυο φωτογραφίες δικές μας που δείχνουν και άλλα πρόσωπα μαζί μας εάν δεν έχουν συμφωνήσει και αυτοί για την πράξη μας

  - σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να στέλνουμε φωτογραφίες άλλων ανθρώπων, εάν αυτοί δεν το γνωρίζουν και δεν έχουν συναινέσει για αυτό

  - ζητάμε πρώτα την άδεια των φίλων μας πριν τραβήξουμε φωτογραφίες τους. Ποτέ δεν αναρτούμε φωτογραφίες τρίτων στο Διαδίκτυο ούτε τις διακινούμε μέσω του κινητού

τηλεφώνου. Το ίδιο ισχύει και για τα βίντεο. Ποτέ δεν παίρνουμε φωτογραφίες ή βίντεο από αγνώστους

- ο θυμόμαστε ότι η χρήση φωτογραφικών μηχανών και βίντεο απαγορεύεται αυστηρά σε κάποιους χώρους, όπως π.χ. στα αποδυτήρια.

10. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΩΝ ΙΣΤΟΧΩΡΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

Η κοινωνική δικτύωση αποτελεί κατά πολλούς ένα εκπληκτικό τεχνολογικό φαινόμενο του 21ου αιώνα. Οι ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης επιτρέπουν στον καθένα από εμάς να δημιουργήσουμε και να σχεδιάσουμε την προσωπική μας ιστοσελίδα (προφίλ), χρησιμοποιώντας γραφικά, χρώμα, μουσική και εικόνες ώστε να της δώσουμε ξεχωριστό χαρακτήρα. Πρόκειται για δραστηριότητα ιδιαίτερα προσφιλή στους νέους και δεν απαιτεί εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις. Στις ιστοσελίδες αυτές, οι χρήστες μέσα από τα εικονικά τους προφίλ λειτουργούν διαδραστικά με άλλους χρήστες, δημοσιεύουν τις φωτογραφίες και τα βίντεό τους, γίνονται μέλη σε ομάδες κοινών ενδιαφερόντων (groups), δημοσιεύουν και ανταλλάσσουν τις καλλιτεχνικές τους δημιουργίες (μουσική, εικαστικά έργα κ.λπ.), επισκέπτονται σελίδες άλλων χρηστών και χρησιμοποιούν πλήθος εφαρμογών (κουίζ, παιχνίδια, κ.λπ.). Τα προβλήματα που ενδέχεται να προκύψουν στις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης δε διαφέρουν ως προς τη φύση ή τη μορφή του από τα προβλήματα που μπορεί να προκύψουν από τη γενικότερη χρήση του διαδικτύου διαφοροποιούνται όμως ως προς την ένταση και το μέγεθος των συνεπειών τους.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Η «Ανοιχτή Γραμμή Καταγγελιών για παράνομο περιεχόμενο ή παράνομη συμπεριφορά στο Διαδίκτυο – Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου» (<http://www.safeline.gr>) επισημαίνει πως:

- ✓ πριν εγγραφούμε σε μια ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης αναζητούμε την πολιτική απορρήτου και τους όρους χρήσης και βεβαιωνόμαστε ότι κατανοούμε πλήρως με ποιον τρόπο θα χρησιμοποιούνται από την ιστοσελίδα τα προσωπικά μας δεδομένα
- ✓ από τη στιγμή που θα δημιουργήσουμε το εικονικό μας προφίλ θα πρέπει να αλλάξουμε τις προεπιλεγμένες ρυθμίσεις στο μενού
- ✓ περιορίζουμε την πρόσβαση στο προφίλ μας, μειώνοντας τις πιθανότητες άντλησης πολλών έγκυρων προσωπικών δεδομένων και πληροφοριών από επιτήδειους, οι οποίοι τα χρησιμοποιούν για εξειδικευμένη επίθεση phishing μέσω των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης

- ✓ δε δίνουμε σε κανέναν τον κωδικό πρόσβασης στο εικονικό προφίλ μας. Κάποιος, γνωρίζοντας τον κωδικό μας, αποκτά πρόσβαση στο προφίλ μας και μπορεί να διαχειριστεί πλήρως τα δεδομένα που εμφανίζονται σε αυτό
- ✓ δεν ανεβάζουμε στο προφίλ μας φωτογραφίες όπου φαίνεται καθαρά η τοποθεσία στην οποία βρισκόμαστε ή μέρη που συχνάζουμε. Έτσι θα προστατευθούμε καλύτερα από την πιθανότητα εντοπισμού μας στον φυσικό κόσμο
- ✓ αν δεχθούμε ένα προσβλητικό ή ανεπιθύμητο μήνυμα, χρησιμοποιούμε την ενσωματωμένη μέθοδο καταγγελιών της ιστοσελίδας κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούμε. Συνήθως αναφέρεται με τη λέξη Αναφορά / report
- ✓ έχουμε πάντα υπόψη ότι οι πληροφορίες που δημοσιεύουμε στις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης είναι δημόσια προσπελάσιμες, επομένως, καλό θα ήταν να μη δημοσιεύουμε στοιχεία και φωτογραφίες που θα βοηθούσαν κάποιον να μας εντοπίσει στο φυσικό κόσμο ή θα μας έφερναν σε δύσκολη θέση. Ακόμα και αν απενεργοποιήσουμε/ ακυρώσουμε το προφίλ μας, πολλές πληροφορίες δεν αφαιρούνται και ενδέχεται, επίσης, να τις συναντήσουμε και αλλού στο Διαδίκτυο
- ✓ γνωρίζουμε ότι από τη στιγμή που προσθέτουμε στη λίστα των φίλων μας κάποιο άτομο (αποδοχή: friend request), αυτό αποκτά πρόσβαση στα προσωπικά δεδομένα που εμφανίζονται στο προφίλ μας, μεταξύ των οποίων οι φωτογραφίες και τα στοιχεία επικοινωνίας μας
- ✓ γνωρίζουμε ότι οι ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης προσφέρουν πολλές εφαρμογές (παιχνίδια, κουίζ, κ.λπ.), τα οποία δεν υπόκεινται πάντα στην πολιτική απορρήτου της ιστοσελίδας και, επομένως, μπορούν να διαχειριστούν τα προσωπικά μας δεδομένα με διαφορετικό τρόπο
- ✓ έχουμε πάντα υπόψη ότι στους εικονικούς κόσμους είναι εύκολο να δημιουργήσει κανείς μια ψεύτικη ταυτότητα και να παραπλανήσει άλλους χρήστες. Επομένως, θα πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί με τους εικονικούς φίλους.

11. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Σήμερα στο διαδίκτυο η καταχώρηση πληροφοριών αυξάνει με ταχύτατους ρυθμούς. Ωστόσο, έχουν αρχίσει να δημιουργούνται προβληματισμοί για την αξιοπιστία των πληροφοριών αυτών. Δυστυχώς κανείς δεν είναι σε θέση να γνωρίζει κατά πόσο μια πληροφορία είναι αληθής. Ακόμη όμως κι αν επιβεβαιωθεί ότι δεν είναι αληθινή μια πληροφορία κανείς δεν γνωρίζει ποιος ευθύνεται για τη διασπορά των ψευδών ειδήσεων. Οι χρήστες δεν έχουν καμία υποχρέωση να δηλώνουν την ακριβή τους ταυτότητα. Η ανωνυμία λοιπόν που υπάρχει στο διαδίκτυο θέτει πια το ζήτημα για θέσπιση νέων νόμων. Τα άτομα που ευθύνονται για τη διάδοση αβάσιμων και ψευδών πληροφοριών θα πρέπει να αναζητούνται, να λογοδοτούν και να τιμωρούνται σύμφωνα με την κοινή γνώμη. Άλλοι πάλι πιστεύουν ότι δεν πρέπει να παρεμποδιστεί το δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση. Στην περίπτωση αυτή οι κυβερνήσεις των κρατών είναι αρμόδιες για τις νομικές αποφάσεις που θα βάλουν τα όρια ανάμεσα στη διαδικτυακή κατάθεση της σκέψης των πολιτών, είτε αυτοί είναι επώνυμοι είτε ανώνυμοι, και στην παραπληροφόρηση από ανώνυμους που αναρτούν, εν γνώση τους, στο διαδίκτυο ειδήσεις αναληθείς. Επομένως με τη βοήθεια εισαγγελικής παρέμβασης υπάρχει η δυνατότητα να ανακαλύπτουμε τα πραγματικά στοιχεία ενός χρήστη και ας καταφεύγει στην ανωνυμία.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Οι Δάρα και Φρέσκου (2011) υποστηρίζουν πως το παραπάνω ζήτημα αντιμετωπίζεται ή τουλάχιστον περιορίζεται σε αισθητά αν ακολουθήσουμε τα παρακάτω βήματα:

- ✓ αναζήτηση σε αναμφισβήτητα έγκυρες πηγές (π.χ. σελίδες πανεπιστημίων). Κυρίως πρέπει να αποφεύγεται η αναζήτηση πληροφοριών σε προσωπικές ιστοσελίδες και blogs, των οποίων η εγκυρότητα δεν μπορεί να εξακριβωθεί (εκτός από περιπτώσεις όπου έχει υπογράψει ο δημιουργός και είναι ένα έγκριτο και γνωστό άτομο)
- ✓ αξιολόγηση της παρεχόμενης πληροφορίας. Ελέγχουμε αν αναφέρονται τα στοιχεία του συγγραφέα, π.χ. η ιδιότητά του, ποιες είναι οι βιβλιογραφικές παραπομπές του, ποια θέματα καλύπτονται και σε τι βάθος και ποια είναι η προέλευση της ιστοσελίδας.

- ✓ αποχή από πληροφορίες που παρέχονται από ιδεολογικά ή οικονομικά οφέλη, όπως για παράδειγμα διαφημίσεις στις ιστοσελίδες. Επίσης είναι σημαντικό να υπάρχει η ημερομηνία δημιουργίας της πηγής μιας ιστοσελίδας και της τελευταίας ανανέωσης της και να υπάρχει επιμελητής της ιστοσελίδας
- ✓ είναι αναγκαίο να χρησιμοποιούμε πολλαπλές πηγές πληροφοριών και να διασταυρώνουμε τις πληροφορίες που βρίσκουμε στο Διαδίκτυο
- ✓ κρίνεται απαραίτητο να εγκαθιστούμε λογισμικό φιλτραρίσματος πληροφοριών σε υπολογιστές που χρησιμοποιούνται από παιδιά. Επίσης, καλό είναι να χρησιμοποιούμε τη δυνατότητα του φυλλομετρητή μας που ονομάζεται «Αγαπημένα» για να τοποθετήσουμε τις ιστοσελίδες που είναι ασφαλείς και επισκεπτόμαστε συχνά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Η ΛΥΣΗ ΕΙΝΑΙ Η ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ;

Στην πραγματική ζωή είναι δικαίωμα του κάθε πολίτη να επιλέγει ο ίδιος τις πηγές πληροφόρησής του και να εκφράζει τις απόψεις του χωρίς να φιμώνεται, φέροντας όμως ακέραια και επώνυμα την ευθύνη πράξεων ή παραλείψεών του. Στον κόσμο του διαδικτύου ο κάθε χρήστης έχει, επίσης, το δικαίωμα να «σερφάρει» όπου αυτός θέλει, η ανωνυμία όμως που του εξασφαλίζει η χρήση ψευδώνυμου συγκαλύπτει, ορισμένες φορές, πράξεις ανήθικες, παράτυπες ή ακόμα και παράνομες. Έτσι, σε κακουργηματικές πράξεις, κρίνεται αναγκαίο να γίνεται άρση του απορρήτου και να εντοπίζονται, όσο αυτό είναι δυνατό, από τις αρμόδιες αρχές τα ηλεκτρονικά «ίχνη» του διαδικτυακού παραβάτη. Τα όρια ωστόσο του τι είναι ηθικό ή/και νόμιμο είναι πολλές φορές δυσδιάκριτα και έτσι δεν είναι και λίγες οι περιπτώσεις της λογοκρισίας όπου περιορίζεται η ελεύθερη έκφραση. Ακόμα κι αν δεχτούμε πως θα εφαρμόζεται με καλές προθέσεις, κανείς δεν μπορεί να εξασφαλίσει εκ των προτέρων πως δε θα οδηγήσει τελικά σε περιορισμό της ελευθερίας και δημοκρατικών κεκτημένων. Οι κοινωνίες λοιπόν πρέπει να αναστοχαστούν κριτικά, να σταθμίσουν προτεραιότητες και να ιεραρχήσουν τα πρότυπα αξιών στα οποία θα στηρίζουν τα θεμέλια της μελλοντικής τους προοπτικής. Υπό το πρίσμα των παραπάνω προβληματισμών οι Σύμβουλοι που ασχολούνται με την αντιμετώπιση των κινδύνων του διαδικτύου είναι καλό να είναι εξοικειωμένοι, ακαδημαϊκά και εμπειρικά, με τα φαινόμενα αυτά καθώς και με τις δυνατότητες υποστήριξης που παρέχει το διαδίκτυο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Ανοιχτή Γραμμή Καταγγελιών για παράνομο περιεχόμενο ή παράνομη συμπεριφορά στο Διαδίκτυο – Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου, <http://www.safeline.gr>
- Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, <http://www.dpa.gr>
- **Γιωτάκος Ο. & Πρεκατέ Β.**, (2006), *Σεξουαλική Κακοποίηση. Μυστικό; Όχι πια!*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- **Γιωτάκος Ο. & Τσιλιάκου Μ.**, (2008), *Βιασμός*, Αθήνα: Αρχιπέλαγος
- **Δάρα Μα.**, (2011α), *Αποπλάνηση μέσω διαδικτύου – Grooming*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (για το πρόγραμμα ΑΡΙΑΔΝΗ)
- **Δάρα Μα.**, (2011β), *«Εθισμός» στην Πορνογραφία*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (για το πρόγραμμα ΑΡΙΑΔΝΗ)
- **Δάρα Μα. & Σάκου Ει.** (2011), *Ηλεκτρονικός τζόγος και σωματικά προβλήματα που συνδέονται με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (για το πρόγραμμα ΑΡΙΑΔΝΗ)
- **Δάρα Μα. & Φρέσκου Α.**, (2011), *Ρατσισμός - Προσηλυτισμός στο διαδίκτυο. Αναζήτηση έγκυρων πληροφοριών και κυβερνοαυτοκτονία*, Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (για το πρόγραμμα ΑΡΙΑΔΝΗ)
- Ελληνικό Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου, <http://www.saferinternet.gr>
- Ενημερωτικός Κόμβος για την Ασφάλεια στο Διαδίκτυο: <http://internet-safety.sch.gr>
- Ενημερωτικός Κόμβος Π.Σ.Δ. για την Ασφάλεια στο Διαδίκτυο: <http://blogs.sch.gr/internet-safety>

- **Ηλίας Γ.**, (2006), *Διαδικτυακή πορνογραφία και σεξουαλική παραβατικότητα: κριτικές επισημάνσεις και σημεία εγκληματολογικού προβληματισμού*. Στους Γιωτάκος Ο. & Πρεκατέ Β., *Σεξουαλική Κακοποίηση. Μυστικό; Όχι πια!* (σελ. 324-339). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- **Μάρκελλος Κ., Μαρκέλλου Π., Ρήγκου Μ, Συρμακέσης Σ. & Τσακαλίδης Α.**, (2006), «*e-Επιχειρηματικότητα: από την ιδέα στην υλοποίηση*», Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- **Μονάδα Εφηβικής Υγείας**, (2007). *Χρήση και κατάχρηση του διαδικτύου (internet): Συσχετίσεις με ψυχοκοινωνικούς παράγοντες που αφορούν τους χρήστες*. Ανασύρθηκε στις 12/5/2014 από την <http://www.youth-health.gr/gr/index.php?I=5&J=2&K=7>
- **Μονάδα Εφηβικής Υγείας**, (2008). *Διαχείριση της σεξουαλικότητας των Ελλήνων εφήβων*. Ανασύρθηκε στις 12/5/2014 από την <http://www.youthhealth.gr/gr/index.php?I=5&J=2&K=7>
- **Μπάδα Μα.**, (2012), «*Αποπλάνηση μέσω διαδικτύου – Grooming*», Ανασύρθηκε στις 17/4/2014 από <http://psychografimata.com/11498/apoplanisi-meso-diadiktiou-grooming>
- Πρόγραμμα «Προώθηση της ασφαλούς χρήσης του Διαδικτύου»: <http://www.sch.gr/safe>
- Πρόγραμμα «Σταμάτησε την ηλεκτρονική παρενόχληση υπό την αιγίδα της Ε.Ε.», <http://www.keepcontrol.eu>
- Υπηρεσία Αντιμετώπισης Περιστατικών Ασφαλείας: <http://cert.sch.gr>
- ΥποΣΤΗΡΙΖΩ 800 11 800 15: Γραμμή Βοηθείας του Ελληνικού Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου, <http://www.youth-health.gr>
- **American Psychiatric Association**, (2001), *Advisory on Internet Gambling*. Ανασύρθηκε στις 20/4/2014 από <http://www.psych.org/Departments/QIPS/Downloads/APAAdvisoryonInternetGambling.aspx>
- <http://www.cyberracism.com>

- **Gaine Chr. & Weiner Ga.**, (2005), *Kids in Cyberspace: teaching anti-racism using the Internet in Britain, Spain and Sweden*

- **Kopecky K.**, (2010), *Cyber Grooming. Danger of Cyberspace*. Ανασύρθηκε στις 10/4/2014 από <http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCIQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.e-nebezpeci.cz%2Findex.php%2Fke-stazeni%2Fmaterialy-pro-studium-studie-atd%3Fdownload%3D15%253Acybergrooming-danger-of-internet&ei=hACsU9LrEobV4QSSgoHwDw&usg=AFQjCNH7a3lEQRev-AVLmrNgrde-0gBtpw&bvm=bv.69837884,d.bGE&cad=rja>

- Pan-European Game Information, <http://www.pegionline.eu/el/>

- <http://www.samaritans.org>

- **Sacamoto A.**, (2011), *The Internet and Suicide*. Proceedings, 13, 65-71